

Demos|12
Fulls de recerca i de divulgació

Joan Tamarit, Javier Palao, Rafael Verdera

El dret civil valencià

L'assignatura pendent de l'autogovern

fundació ▶ nexa

Amb la col·laboració de:

Col·lecció Demos, núm. 12

Director acadèmic: Elies Seguí

Coordinador del Lab de Democràcia i Participació: Òscar Barberà

Coordinador del Lab d'Economia i Territori: Miguel Ginés

Coordinadora del Lab d'Identitat i Cultura: Susanna Pardines

Coordinadora del Lab de Feminismes: Reis Gallego

Primera edició: novembre del 2018

© dels texts: els autors

© d'aquesta edició: Fundació Nexè (www.fundacionexe.org)

Producció: Jaume Ortola

www.riuraueeditors.cat

Carrer de l'Agregació, núm. 1, 2n 1a

08041 Barcelona

ISBN: 978-84-946213-5-2

Dipòsit legal: B 26703-2018

Impressió: Printcolor

Continguts

Pròleg a Joan Tamarit, per Enric Solà	5
Dret civil valencià. La maltractada dignitat nacional dels valencians, per Joan Tamarit	9
Introducció. El dret civil valencià	9
1707: L'ús de la força bruta	12
1992: ¿Una sentència «salomònica»?	15
2006: Un intent (finalment frustrat) de reparar la ferida	21
2016: L'ús de la força institucional	28
Final: el futur del dret civil valencià	46
¿I ara què? La derogació de les normes del dret civil valencià i possibles perspectives de futur, per Javier Palao i Rafael Verdera	53
El breu despertar del dret civil de la mà dels vells furs	53
Les lleis del dret civil valencià (I): la Llei de règim econòmic matrimonial valencià	57
Les lleis del dret civil valencià (II): la Llei de relacions familiars dels fills i filles els progenitors dels quals no conviuen («Llei de custòdia compartida»)	62
Les lleis del dret civil valencià (III): la Llei d'unions de fet formalitzades	66
Les conseqüències de les sentències del Tribunal Constitucional	70
¿I ara què? ¿Per a què pot servir un dret civil valencià?	73
Algunes perspectives del dret de la persona	75
Algunes perspectives del dret de família	77
Algunes perspectives del dret de successions	82
Una conclusió provisional	86
Epíleg: Deu claus per al dret civil valencià, per María José Ferrer	88
Epíleg: Una història de traïció al nostre autogovern, per Isaura Navarro	93
Annex: Conclusions de la comissió de codificació	96

Pròleg a Joan Tamarit

Enric Solà i Palerm

Vaig llegir fa molts anys aquell llibre, *L'home unidimensional*. Estava escrit per un filòsof de ciutadania alemanya i nord-americana: Herbert Marcuse. Ha passat molt de temps, i encara li pegue voltes. Certes persones i certes classes socials poden esdevenir unidimensionals. Però ¿i els pobles?, ¿i el nostre poble?

En la batalla d'Almansa i amb el decret de Nova Planta ens derrotaren. No han pogut vèncer-nos, ni a Almansa, ni en els temps que corren, ni ho podran aconseguir mai. Però sí que varen fer, amb el decret de Nova Planta, una liquidació total. Quedaren suprimites l'estructura territorial, l'organització administrativa i judicial, les Corts, els nostres exèrcits, hisenda, moneda, fronteres, legislació foral... Tan sols l'idioma, tot i prohibit, ha continuat passant de pares a fills per deu generacions, les que han corregut d'Almansa fins avui.

La llengua era l'últim baluard. I, aferrats a ella, nosaltres els valencians érem un poble unidimensional. No teníem altra dimensió que la de l'idioma. No se'ns distingia sinó a través de l'idioma. I molts dels nostres capdavaners intel·lectuals i patriòtics s'han quedat en això, en l'idioma.

Calia donar un segon pas. Per mitjà de l'idioma els connacionals s'entenen. Era menester que féssim un segon pas, el del dret. Perquè a través del dret els connacionals es vertebren i s'organitzen. Per això calia recuperar els Furs valencians.

I és això el que ha anat succeint.

En 1991 el Col·legi d'Advocats de Sueca celebra el segle i mig de la seua fundació. Entre els seus membres hi havia el jove secretari, Joan Maria Tamarit i Palàcios, que organitza les celebracions. Hi va haver un acte solemne a l'Ajuntament i es presentà una collecció de formularis de l'època foral que el Col·legi conservava en original.

Però la cosa no va quedar així. En els mesos posteriors, Tamarit organitza un cicle de conferències sobre dret foral, per a clausurar-lo s'invita Arcadi Garcia, autor de l'edició crítica dels Furs, i es constitueix una comissió reservada —de la qual Tamarit forma part— per a anar avançant en l'estudi jurídic.

És aquí on podríem fixar l'esclat de la Segona Batalla d'Almansa, una contesa pacífica, legal, intel·lectual, de llarga duració. Està mantenint-la tot el poble valencià en aquests últims vint-i-cinc anys. I cal que hi fem referència. Perquè, des del moment en què es desencadena, i per amplificacions successives, els valencians passaran a reivindicar idioma, dret, retorn fiscal, corredor mediterrani, més i més quotes de sobirania...

L'inici de la Segona Batalla d'Almansa podem datar-lo en el llançament del «Manifest en defensa

del dret civil valencià» (primavera del 92). El text, molt curt i clar, és signat pel Col·legi d'Advocats de Sueca i és de la ploma de Joan. A partir d'ací Tamarit està a tot arreu. Des del deganat de Sueca, que ha ostentat per molts anys, estira del carro. A la Facultat de Dret de la Universitat de València imparteix els seus cursos. Sistemàticament, i des de la premsa, fustiga el Govern valencià per no ser més valent en matèria foral. I no parem de veure'l compareixent ací i allà en defensa del seu ideari patriòtic: conferències i taules redones a Sueca, a València, a l'Alfàs del Pi...

Paral·lelament, la Generalitat ha creat una Comissió que amb els anys es transforma en Observatori de dret civil valencià, del qual Tamarit és membre i dins del qual continua la seua lluita. Comença la promulgació de lleis civils valencianes...

I fa poc que el Tribunal Constitucional ha dictat la llastimosa sentència 82/2016, de 28 d'abril, que anul·la tots els nostres avanços foralistes. Potser els poders espanyols —els jurídics i els fàctics— no se n'adonen. Potser no han calibrat qui és el poble valencià, qui són els seus juristes i professors, ni com és de tossut Joan Tamarit!

Tot el que dic us ho conte de primera mà, perquè exercia la meua professió a Sueca en el temps d'aquells esdeveniments. Però, millor que jo, podrà fer-vos saber els neguits, les angoixes, les lluites i els projectes el protagonista dels fets, l'Excel·lentíssim Senyor Joan Maria Tamarit i Palàcios.

Dret civil valencià. La maltractada dignitat nacional dels valencians

Joan Tamarit Palàcios

Introducció. El dret civil valencià

Les normes que integren allò que tradicionalment s'ha anomenat dret civil tenen per finalitat regular les relacions i les situacions que són més habituals o freqüents en la convivència humana. De manera molt expressiva s'ha dit que el dret civil és el dret de la quotidianitat, el dret que persegueix ordenar la vida diària: les relacions entre les persones dins de l'àmbit familiar, les relacions entre les persones unides per matrimoni, amb especial atenció a les relacions econòmiques, l'atribució i distribució entre les persones dels béns productius (la propietat i els altres drets reals, usdefruit, servituds, hipoteques, etc.), les relacions contractuals, que permeten l'intercanvi de béns i serveis entre les persones, i la successió hereditària, és a dir, la destinació que cal donar als béns de la persona després de la seua mort.

A l'Estat espanyol actual, l'ordenació jurídica de totes aquestes matèries no és uniforme, sinó plural, és a dir, no hi ha un únic dret civil que siga aplicable a tot el territori estatal, sinó que dins del mateix

territori coexisteix un ordenament civil estatal (tradicionalment anomenat dret civil comú), amb els ordenaments civils propis d'algunes comunitats autònomes (tradicionalment coneguts com a drets forals).

Aquest sistema de dret civil va ser instaurat per la Constitució de 1978, tot i que es basa en la prèvia existència d'ordenaments civils particulars en les anomenades «regions forals». És l'article 149.1.8a que fa la distribució de competències entre l'Estat i les comunitats autònomes. D'acord amb el que disposa aquesta norma, l'Estat té la competència per a legislar en matèria de dret civil, però aquelles comunitats on existira un dret civil foral o especial propi tenen reconeguda la competència legislativa per a conservar, modificar i desenvolupar aquest dret. Finalment, l'article fa una relació de matèries respecte de les quals atribueix la competència exclusiva a l'Estat, de manera que només aquest pot legislar sobre aquestes.

El sistema que instaura aquesta norma de la Constitució significa, en la pràctica, que en determinades comunitats hi pot haver (i de fet hi ha) una regulació de les matèries considerades objecte del dret civil distinta de la que hi ha en la resta de l'Estat. Per exemple, la regulació que fa el dret civil de Catalunya o el de les Balears de les relacions econòmiques que es produeixen dins del matrimoni entre els cònjuges no és la mateixa que la que fa el dret civil de l'Estat. En els primers prima la idea d'inde-

pendència patrimonial dels cònjuges (la separació de béns) i en aquest la de comunitat (la societat de guanys).

Les comunitats autònomes que tenen reconeguda la competència legislativa civil són, com diu el precepte, aquelles «on existisquen» drets civils, forals o especials, una expressió que majoritàriament s'ha interpretat en el sentit que es tracta d'aquelles comunitats en què els propis i respectius drets civils foren objecte de compilació.

Històricament els valencians també gaudírem d'eixe poder i no només per a fer lleis civils, també penals, fiscals, mercantils, processals, administratives... Durant quasi cinc-cents anys, els valencians ens regírem pel nostre propi dret civil, contingut principalment en les lleis, els Furs, emanades de les nostres pròpies Corts. Com diu Enric Solà, «als Furs s'hi troba de tot: lleis penals, altres per portar els procediments davant dels Tribunals, altres lleis de caràcter mercantil o administratiu... Però, sobretot, els Furs són un conjunt de lleis civils, algunes de les quals de gran modernitat».

La qüestió que, des de l'aprovació de l'actual Constitució espanyola primer, i de l'Estatut d'Autonomia després, es planteja entre nosaltres els valencians és si també existeix un dret civil valencià actual o, dit en altres paraules, si la Generalitat Valenciana, a través del seu òrgan legislatiu, les Corts, té també reconeguda la competència per a legislar sobre les matèries que es consideren ob-

jecte del dret civil, exactament al mateix nivell que les comunitats que ja disposaven d'una compilació del seu propi dret civil en vigor quan s'aprovà la Constitució.

I la resposta que l'Estat ha donat a eixa qüestió ha sigut sempre, de manera reiterada, un clar menysteniment de la dignitat del poble valencià; un menysteniment que els representants de l'Estat han expressat sense a penes cap vacil·lació i que ha arribat fins i tot al nivell de la burla més sagnant, ja que l'única concessió que han fet ha estat la de reconéixer a la Generalitat una competència legislativa pràcticament buida i irrellevant.

Analitzem com s'ha anat desenvolupant aquesta qüestió al llarg dels anys per a constatar l'actitud humiliant que sempre ha tingut l'Estat cap als valencians, començant per la seua primera i més tosca manifestació, l'abolició per mitjà de l'ús de la força bruta de la nostra capacitat legislativa, que s'ha anat reproduint invariablement cada vegada que hi ha hagut ocasió per a fer-ho, tot i que en els nostres temps d'una forma més civilitzada, més sibil·lina, però no per això menys denigrant.

1707: L'ús de la força bruta

L'esclafament de la dignitat nacional dels valencians té el seu inici l'any 1707 quan l'Estat els arrabassa la capacitat legislativa civil (i moltes altres coses

més), i ho fa mitjançant l'ús de la força militar i la repressió.

Des de pràcticament el mateix moment de la conquesta de la capital, l'any 1238, «els valencians eren un regne amb àmplies llibertats. Tenien les seues pròpies Corts, el seu govern i sistema judicial i una hisenda pròpia, i es regien per normes autòctones: costums, privilegis reials, actes de cort i, les més importants de totes, els Furs» (Enric Solà, «Els Furs de València», *El Temps*).

L'any 1707 marca el final de l'autonomia política i legislativa del Regne de València. La batalla d'Almansa —en la qual foren derrotats els països integrants de la Corona d'Aragó, majoritàriament partidaris de l'Arxiduc Carles, a mans de les tropes de Castella, que donà suport a Felip V— va servir d'excusa per a la promulgació del Decret d'Abolició de Furs, també conegut com a Decret de Nova Planta.

El decret, dictat pel primer dels reis Borbons el 29 de juny de 1707, comportà la derogació de totes les lleis del Regne de València, la supressió de les seues institucions jurídicopolítiques, incloses les productores de lleis (les Corts), i la seua reducció a les lleis, usos i costums de Castella.

La raó que el monarca donà per a justificar eixe tracte tan denigrant cap al poble valencià va ser la seua reial voluntat, emparada en el «justo derecho de conquista» que havia fet del Regne de València, a qui considerava que havia comés rebel·lió contra

ell i al qual declarà que havia derrotat amb les seues armes.

L'ús de la força contra el poble valencià no s'acabà amb la derrota militar patida a Almansa. El decret fou seguit d'un llarg procés repressiu, amb càstigs físics, sancions econòmiques, confiscació de patrimonis i presó que patiren els operadors jurídics que persistien a aplicar les derogades lleis valencianes.

L'abolició dels Furs, feta amb l'excusa de buscar la unificació entre tots els regnes que integraven la Corona espanyola, si bé a força d'imposar la legislació castellana, no fent una síntesi de les diferents legislacions peninsulars, no va afectar només els valencians; els altres països de la Corona d'Aragó també la patiren. Tanmateix, aquests altres països (Aragó, Catalunya, les Illes Balears) recuperaren, poc temps després, i fins i tot en algun cas no arribaren a perdre, els seus particulars ordenaments jurídics privats. Per tant, en el seu cas la unificació legislativa es limità només als aspectes juridicopolítics. Els valencians, en canvi, no recuperàrem les nostres particularitats jurídiques privades i continuàrem sotmesos a les lleis castellanques. En el nostre cas, tal com afirmà el Professor Tomàs i Valiente, «la unificació equivalgué a castellanització».

La pèrdua dels Furs, deguda principalment a l'acte de força del primer Borbó, és la fita que marca l'inici d'una situació discriminatòria per als valencians. Aquesta situació es torna a posar novament de

manifest en el segle XIX, quan es planteja l'anomenada «qüestió foral», a propòsit de la codificació del dret civil espanyol, que no va servir perquè es recuperara el nostre dret civil derogat per la força de les armes en el segle anterior. I com a conseqüència d'això, el dret civil valencià no formà part de l'ulterior procés compilador dels drets civils forals, que acabà fent-se en plena època franquista, .

1992: ¿Una sentència «salomònica»?

En 1992, l'Estat alça una miqueta la pressió i reconeix la capacitat legislativa civil dels valencians arrabassada l'any 1707 mitjançant una resolució del Tribunal Constitucional, però amb un contingut tan reduït que el canvi de la situació és a penes perceptible.

L'aprovació, l'any 1982, de l'Estatut d'Autonomia es pot considerar, malgrat les seues mancances, un primer pas en la superació dels efectes del Decret de Nova Planta.

La Constitució aprovada l'any 1978 havia instaurat un sistema de dret civil plural i l'Estatut d'Autonomia, aprovat l'any 1982, en l'article 32.1 atribuïa a la Generalitat Valenciana la plena competència per a la conservació, modificació i desenvolupament del dret civil valencià, és a dir, reconeixia a les Corts valencianes la competència per a fer lleis civils d'àmbit autonòmic que tingueren per objecte aquelles matèries pròpies del dret civil valencià

(una norma calcada de l'Estatut de Catalunya, que és una comunitat autònoma que té dret civil propi, i redactada en els mateixos termes de l'article 149 de la Constitució que reconeix competència legislativa civil a les comunitats autònomes on ja existira un dret civil propi quan es va aprovar aquella).

La qüestió que plantejava aquesta norma estatutària era determinar en què consistia eixe dret civil valencià que, segons l'Estatut, la Generalitat tenia competència per a conservar, modificar i desenvolupar, és a dir, determinar quines lleis civils eren les que podia fer la Generalitat amb fonament en eixa competència.

Si per dret civil valencià entenem el que es contenia en els Furs, resultava que aquests havien estat derogats pel Decret de Nova Planta i, per tant, per a exercir la competència estatutària caldria fer-ne una prèvia recuperació. En cas contrari, la norma estatutària podria ser merament retòrica, sense cap significat real. I la recuperació dels derogats Furs xocava frontalment amb la interpretació que majoritàriament es feia (i que posteriorment acabaria sancionant el Tribunal Constitucional) de l'expressió «on existisquen» de l'article 149.1.8a de la Constitució, com a fonament per a l'exercici de la competència legislativa civil per part d'una comunitat autònoma: només aquelles comunitats que tingueren compilat el seu propi dret civil a l'entrada en vigor de la Constitució gaudien d'eixa competència, ja que es considerava que eren les comunitats

on existia un dret civil propi anterior a la Constitució. Com ha afirmat Blasco Gascó, resulta que per a la Constitució, segons aquesta interpretació, el títol que legitima la competència de determinades comunitats sobre dret civil són unes lleis que foren aprovades durant el franquisme, les que aprovaren les respectives compilacions civils.

El cert és que en els primers anys d'autonomia no es va fer pràcticament res per a dotar d'un contingut real a aquesta competència estatutària. El dret civil valencià, és a dir, el contingut en els Furs, no estava vigent, no s'havia recuperat a través de la corresponent compilació, com sí que s'havia fet amb els drets dels altres territoris forals, inclosa Galícia, que no havia tingut mai un dret propi, i des del poder autonòmic d'aquells primers anys no s'adoptà cap iniciativa legislativa de caràcter general per a posar-lo novament en vigor.

L'única actuació, puntual, que es va fer des de la Generalitat en els primers anys d'autonomia, en exercici d'eixa competència autonòmica, fou l'aprovació de la Llei d'arrendaments rústics històrics valencians, de 15 de desembre de 1986. La reacció de l'Estat no es va fer esperar: la llei va ser recorreguda davant el Tribunal Constitucional pel govern central, en mans del Partit Socialista, que era del mateix color polític que l'autonòmic. El recurs donà lloc a una Sentència, la de 28 de setembre de 1992, que algú ha qualificat de «salomònica», perquè va repartir la raó entre les dues parts en conflicte:

d'una banda, declarà la constitucionalitat de la llei i, per tant, reconegué que la Generalitat Valenciana tenia competència legislativa civil, però, d'una altra banda, va fer una interpretació tan restrictiva de la clàusula estatutària que establia eixa competència que *de facto* la deixava pràcticament reduïda al no-res o, en tot cas, a àmbits molt marginals i d'escassa rellevància.

Segons aquesta sentència del Tribunal Constitucional, la Generalitat sí que tenia competència per a conservar, modificar i desenvolupar el dret civil valencià, és a dir, tenia competència per a fer lleis civils d'àmbit autonòmic; però eixa competència només li permetia fer lleis que tingueren com a base normes consuetudinàries forals, és a dir, costums forals que s'hagueren conservat malgrat la derogació feta pel Decret de Nova Planta, i que continuaren vigents en el moment d'entrar en vigor la Constitució (una afirmació certament absurda, perquè el decret derogà tot el dret civil foral valencià, tant el legal com el consuetudinari, i a partir del decret qualsevol norma consuetudinària que s'aplicara en territori valencià, provinguera o no del dret foral, ja no era, no podia ser, dret civil foral valencià, perquè el dret foral valencià ja no existia en cap àmbit, sinó que seria norma consuetudinària de dret civil castellà, el dret al qual el decret havia «reduït» als valencians, i més endavant, a partir de la codificació, dret civil comú i, des de la Constitució, dret civil estatal).

La competència legislativa civil que ostentava la

Generalitat, per tant, segons el Tribunal Constitucional, no li permetia aprovar lleis civils que tingueren com a base les normes legals contingudes en els antics Furs, perquè havien estat derogades pel Decret de Nova Planta i ja no existien, no estaven vigents, en el moment d'aprovar-se la Constitució. Dit en altres paraules, per al Tribunal Constitucional sí que existia un dret civil foral valencià quan s'aprovà la Constitució, però era un dret que s'integrava només de normes consuetudinàries, de costums, i la Generalitat només podria legislar a partir de i sobre la base d'eixes normes consuetudinàries, cosa que exigiria que prèviament se'n demostrara l'existència i la seua procedència del dret foral.

La limitació que fa la sentència del Tribunal Constitucional, equiparar dret civil valencià a dret civil valencià consuetudinari i, per tant, vedar a les Corts valencianes la competència per a fer lleis que tinguen per objecte recuperar i actualitzar les institucions regulades pels Furs, si tenim en compte l'escassa importància general que en l'actualitat té el dret consuetudinari (un dret de caràcter agrari, molt fragmentari i d'àmbit territorial local o comarcal), la dificultat que comporta la prova de l'existència de les normes consuetudinàries (que són normes no escrites) i, també i sobretot, que les normes consuetudinàries només tenen validesa si no hi ha una llei que regule la mateixa qüestió (la llei és superior jeràrquicament al costum), venia a significar de fet que la competència que ostenta-

va la Generalitat Valenciana era més nominal que efectiva, més aparent que real i, en qualsevol cas, de contingut notòriament inferior a la màxima competència que la Constitució reconeix a les comunitats autònomes que sí que disposaven d'una compilació foral en vigor quan aquella es va aprovar.

És a dir, més que salomònica, la sentència del Tribunal Constitucional sobre la Llei d'arrendaments rústics històrics no deixa de ser sinó una nova manifestació del Decret de Nova Planta, més matisada, és cert, perquè almenys reconeix a la Generalitat la competència legislativa sobre dret civil que li havia arrabassat per complet en 1707, però que deixa les coses pràcticament igual a com les havia deixades aquell decret, ja que la competència legislativa civil que reconeix és tan reduïda que en la pràctica no serveix per a res (i així es va constatar en els quinze anys següents en què no es va poder aprovar cap llei civil fent exercici d'aquesta competència).

Però el que és pitjor: la doctrina d'aquesta sentència és la que més endavant tornà a ser utilitzada per l'Estat com a excusa per a deixar sense cap virtualitat la competència legislativa civil dels valencians que el mateix Estat, l'any 2006, havia acceptat ampliar fent les modificacions legals necessàries per a salvar l'obstacle que representava tal doctrina constitucional.

2006: Un intent (finalment frustrat) de reparar la ferida

L'Estat, mitjançant la reforma de l'Estatut feta l'any 2006, modifica la seua anterior actitud (una modificació que després es demostrarà que era només aparent) i reconeix als valencians la competència legislativa civil plena segons els paràmetres de la Constitució.

Moltes han estat, al llarg dels anys, les reclamacions dirigides a la recuperació de la nostra històrica legislació civil, unes reclamacions que a partir de l'aprovació de la Constitució i sobretot de l'Estatut d'Autonomia, s'anaren incrementant.

Des de diversos àmbits (jurídics, cívics, culturals, etc.) s'han fet actuacions dirigides a exigir de les autoritats valencianes una actuació més decidida que superara la interpretació reduccionista del contingut de la competència de la Generalitat sobre dret civil que va fer el Tribunal Constitucional en la sentència dictada l'any 1992, i que portara a la plena recuperació del nostre històric dret civil i, en definitiva, a fer que la Generalitat poguera exercir la màxima competència legislativa civil que reconeix la Constitució a les comunitats que disposaven d'una compilació de dret civil quan entrà en vigor aquella.

La primera actuació destacable (anterior en uns quants mesos a la sentència del Tribunal Constitucional) la va fer el Col·legi d'Advocats de Sueca, que aprovà el «Manifest pel dret civil valencià», que

exigia la plena recuperació del dret civil històric contingut en els Furs «del qual fórem injustament desposseïts».

La presentació pública del Manifest es va fer en un acte celebrat el 29 de maig de 1992, al qual va assistir l'aleshores conseller d'Administracions Públiques Emèrit Bono, que donà ple suport a la iniciativa i que va qualificar el dret civil foral valencià de molt progressista i actualíssim, tal com publicava la premsa (per exemple, *El País*, 31 de maig de 1992).

A l'acte també assistí el professor Arcadi Garcia, un dels majors coneixedors del nostre històric dret, segons el qual «l'Estatut ha permés la recuperació d'una part del dret valencià públic, amb la reinstauració de les Corts, el Consell i altres institucions. Però encara queda pendent una altra recuperació, la del dret civil».

Com recorda el professor d'Història del Dret, Javier Palao Gil, en la *Revista valenciana d'estudis autonòmics*, núm. 51, després de quinze anys de vigència de l'Estatut d'Autonomia, en el qual es recollia la competència autonòmica sobre dret civil valencià, sense que a penes fóra dotada de contingut,

la paràlisis començó a superarse a partir de la aparició del Manifest pel Dret Civil Valencià, en mayo de 1992, promovido por el Col·legi d'Advocats de Sueca, en el que se demandaba un esfuerzo para usar y desarrollar la competencia.

Com a conseqüència d'aquesta i d'altres reivindicacions posteriors, entre les quals un segon mani-

fest impulsat pel Col·legi d'Advocats de València, començaren a produir-se moviments des del poder autonòmic, inicialment amb un abast molt limitat. L'any 1997, el Govern valencià, que havia passat a mans del Partit Popular, creà una Comissió interdepartamental del dret civil valencià, l'objecte de la qual era fer un treball d'investigació i redacció de costums jurídics que existiren amb anterioritat a la promulgació de la Constitució i que encara subsistiren. I posteriorment, l'any 2002, sobre la base d'eixa Comissió, es va crear l'Observatori de Dret Civil Valencià, que encara perdura en l'actualitat.

Tant una iniciativa com l'altra tenien, com dic, un abast molt limitat, perquè en tots dos casos es partia de l'acceptació de la reduccionista doctrina constitucional sobre equiparació de dret civil valencià i dret civil valencià consuetudinari, sense discutir-la i sense pretendre superar-la, és a dir, sense pretendre una recuperació del dret civil dels Furs i, en suma, sense pretendre assumir i exercir la màxima competència legislativa civil que la Constitució reconeix a les comunitats autònomes amb un dret civil propi.

El maig del 2004, segurament en adonar-se que la via de la recuperació de costums forals com a base per a legislar sobre dret civil era una via pràcticament inservible, i també per la pressió que continuava fent-se des de la societat civil, la Generalitat fa un canvi de rumb i adopta una iniciativa més decidida amb la creació d'una comissió que tenia

per finalitat recuperar el nostre històric dret civil, el d'origen legal, el dels Furs, i inicia així un procés la culminació del qual havia de ser l'elaboració d'un codi civil valencià.

Així les coses, l'any 2006 s'aprofita la reforma de l'Estatut d'Autonomia, que pactaren el PP i el PSOE, per a clarificar i reforçar la competència de la Generalitat Valenciana sobre dret civil, de manera que la reduccionista doctrina de la sentència del Tribunal Constitucional de 1992 quedara ja definitivament superada.

I així, en la disposició transitòria 3a de la Llei que reformà l'Estatut es va establir el següent:

La competencia exclusiva sobre el Derecho civil foral valenciano se ejercerá, por la Generalitat, en los términos establecidos por este Estatuto, a partir de la normativa foral del histórico Reino de Valencia, que se recupera y actualiza, al amparo de la Constitución Española.

En altres paraules: la Generalitat ara ja podia fer lleis que tingueren per objecte institucions que s'havien regulat per les antigues lleis forals amb la finalitat de recuperar-les i ajustar-les a les exigències de la societat actual. En la pràctica, això significava que les Corts valencianes podien fer lleis que tingueren per objecte, per exemple, l'organització econòmica del matrimoni o la successió hereditària, que són matèries sobre les quals no existeix (ni podia existir, perquè estaven regulades per la llei, la llei de l'Estat, que exclou l'aplicació de qualsevol

costum), cap norma consuetudinària valenciana procedent de l'època foral i que haguera perviscut malgrat la derogació de tot el dret valencià feta pel Decret de 29 de juny de 1707.

L'ampliació de la competència legislativa civil de la Generalitat en relació al contingut que li va reconèixer el Tribunal Constitucional en la sentència de 1992 era evident i suposava col·locar el País Valencià al mateix nivell que les comunitats autònomes que ja la tenien reconeguda. Però sobretot permetia rescabalar, almenys en part, els perniciosos efectes del Decret de Nova Planta, ja que restituïa a la Generalitat, si no tota la que li havia estat arrabassada l'any 1707, almenys sí una capacitat prou àmplia per a fer lleis civils i, en qualsevol cas, una capacitat legislativa civil del mateix contingut que la competència reconeguda a les altres comunitats autònomes amb dret civil propi vigent quan s'aprovà la Constitució.

Així, en aquesta llei de reforma de l'Estatut, que és una llei estatal, una llei orgànica, aprovada per les Corts espanyoles amb els vots dels dos partits majoritaris, Partit Popular i Partit Socialista, l'Estat reconegué a la Generalitat la competència per a recuperar i actualitzar la normativa civil continguda als Furs del Regne de València.

La qual cosa significava, entre altres coses, que l'Estat, que és qui, en principi, té atribuïda per la Constitució la competència sobre legislació civil, reconeixia expressament que la Generalitat podia exercir tal competència partint de la base de l'his-

tòric dret civil d'origen legal i no només del consuetudinari, tal com havia declarat el Tribunal Constitucional sobre unes bases legals diferents de les que s'havien introduït amb la reforma estatutària.

Dit en altres paraules, la reforma estatutària de l'any 2006 tenia per finalitat superar l'abast de la sentència del Tribunal Constitucional de 1992 i dotar les Corts valencianes, ja sense cap mena de dubte, de la màxima competència sobre legislació civil que reconeix la Constitució a les comunitats que ja disposaven del dret civil propi en vigor quan aquella es va aprovar.

L'acord que va fer possible eixa reforma estatutària i amb eixe abast l'adoptaren les dues forces polítiques majoritàries: una, el PSOE, que aleshores ocupava el govern central i l'altra, el PP, que ostentava el poder autonòmic, foren capaços de superar el nacionalisme espanyol que els és consubstancial i feren la reforma legal necessària per a posar fi a la situació de greuge que patíem els valencians des de feia 300 anys.

Fruit de la reforma estatutària pactada pels dos partits nacionalistes espanyols que —insistisc— tenia per finalitat reconèixer a la Generalitat la màxima competència sobre legislació civil que reconeix la Constitució a les comunitats autònomes, superant la reduccionista sentència del Tribunal Constitucional de 1992, les Corts valencianes aprovaren una de les lleis que eixa competència li permetia fer: una llei que regulava el règim econòmic dels matrimonis, és a dir, una llei civil que no es fona-

menta en l'existència d'una norma consuetudinària reguladora d'aquesta matèria, sinó en les lleis valencianes que foren derogades l'any 1707, els Furs, on hi havia la corresponent regulació de l'organització econòmica dels matrimonis.

El tret més destacable d'aquesta llei és que recuperava, actualitzant-los d'acord amb les necessitats de la societat actual, els dos sistemes d'organització les relacions econòmiques entre els cònjuges que foren practicats en el dret valencià foral: un sistema convencional de comunitat, anomenat «germania», en virtut del qual els cònjuges podien pactar una comunitat sobre alguns o tots els béns de tots dos; i un sistema legal de «separació de béns», que es configura com el règim econòmic matrimonial legal supletori, és a dir, el sistema que resulta aplicable als matrimonis en què els cònjuges no hagen fet pacte atorgant les oportunes «capitulacions matrimonials», o en el cas que el pacte que hagen fet esdevinga ineficaç.

Aquests dos sistemes, «germania» i «separació de béns», són els que haurien regit entre nosaltres, els valencians, en els últims tres-cents anys i els que haurien estat en vigor quan s'aprovà la Constitució, en el cas que haguérem conservat la nostra històrica legislació, exactament igual com ha passat als altres territoris, Catalunya i Balears, amb els quals compartíem el dret en aquesta i en moltes altres matèries més.

La Llei de règim econòmic matrimonial va ser

seguida d'altres lleis, aprovades pel parlament valencià en exercici de la mateixa competència legislativa reconeguda en l'Estatut d'Autonomia: la Llei de relacions familiars dels fills dels progenitors dels quals no conviuen, coneguda també com la Llei de la custòdia compartida, d'1 d'abril de 2011, la d'Unions de fet formalitzades, de 15 d'octubre de 2012, i la dels contractes i altres relacions agràries, de 26 de juliol de 2013.

2016: L'ús de la força institucional

L'any 2016 l'aixafament de la dignitat nacional dels valencians torna a manifestar-se amb tot la seua esplendor: l'Estat, ara ja no fent ús de la força militar, sinó servint-se de l'entramat institucional creat pel mateix Estat, i fins i tot arribant a subvertir-lo, es desdiiu de l'ampliació de la capacitat legislativa civil que havia permés l'any 2006 i els torna a arrabassar sense cap mirament el modest «corpus legislatiu civil» que les Corts havien anat creant a l'empara de la modificació de l'*statu quo* que havia significat la reforma estatutària.

La primera de les lleis civils aprovades per les Corts fent exercici de la competència reconeguda en el text estatutari del 2006, la Llei de règim econòmic matrimonial, ja no va tindre el suport del Partit Socialista, que sí que havia votat a favor de la reforma estatutària que permetia a les Corts valencianes aprovar aquesta classe de lleis. Però els

socialistes no hi van votar en contra perquè consideraren que les Corts valencianes no tenien reconeguda competència per a fer una llei d'aquestes característiques (no ho podien fer, perquè ells havien acceptat la reforma estatutària que precisament permetia que la Generalitat valenciana disposara d'eixa competència), sinó per discrepàncies sobre alguns dels continguts concrets de la llei. És a dir, els diputats socialistes valencians no discrepaven de la capacitat de les Corts per a aprovar la llei, sinó del seu contingut: ells l'haurien aprovada, però amb un altre contingut, és a dir, sense establir el règim de separació de béns com a sistema legal supletori, perquè consideraven, contràriament al que opinen els seus correligionaris de Catalunya o de les Balears, que és perjudicial per a les dones.

I així, malgrat que la llei s'havia limitat a executar allò que autoritzava un Estatut aprovat amb els vots del PSOE (la recuperació i actualització de les institucions del dret civil foral), el Govern central, d'eixe partit, a instàncies dels socialistes valencians, hi va presentar un recurs d'inconstitucionalitat, però no al·legant que la separació de béns com a sistema legal és contrària a la Constitució o discriminatòria per a les dones, sinó sobre la base que la Generalitat no té la competència per a aprovar una llei d'eixa classe, és a dir, incomplint de manera clamorosa la reforma estatutària en favor de la qual havia votat juntament amb el PP.

Aquesta actuació suposava una manifesta inco-

herència amb l'aprovació que el partit del govern central havia fet del nou text estatutari, que disposa clarament que la Generalitat Valenciana sí que pot recuperar i actualitzar el dret civil foral valencià. Era absurd que, després d'haver donat suport a un Estatut que permet a la Generalitat recuperar el dret civil foral valencià, és a dir, després d'haver considerat que això és conforme a la Constitució, immediatament a continuació, pràcticament sense solució de continuïtat, es considerara que la primera llei que feia eixa recuperació era contrària a la Constitució, però no pel seu contingut concret sinó per falta de competència per a aprovar-la.

I és que si la llei autonòmica sobre el règim econòmic dels matrimonis no està compresa dins de la competència que a la Generalitat li reconeix l'Estatut amb el text aprovat en 2006 (així ho acabaria finalment declarant el Tribunal Constitucional), seria inconstitucional el mateix Estatut d'Autonomia, perquè la llei s'havia aprovat amb fonament en allò que permet la norma estatutària: recuperar i actualitzar el dret civil valencià dels Furs a l'empara de la Constitució, és a dir, recuperar i actualitzar aquelles institucions del dret civil foral que no contravenen els principis constitucionals; i és evident que els sistemes d'organització econòmica del matrimoni que es recuperaven en aquesta llei eren perfectament conformes a la Constitució, com ho prova el fet que estan vigents en els drets civils

d'altres comunitats, que tenen el mateix origen que el nostre.

El recurs d'inconstitucionalitat interposat pel govern del PSOE va anar fent el seu camí, malgrat que, durant la tramitació i molt abans de la seua resolució, hi hagué un nou acord amb el govern autonòmic, en mans del PP: el govern central, socialista, es comprometé a retirar el recurs si prèviament les Corts valencianes suprimien de la llei onze dels seus preceptes, que eren els únics que, en la negociació prèvia a la interposició del recurs, havia considerat contraris a la Constitució. El PP va complir l'acord: les Corts valencianes aprovaren una nova llei que tenia per objecte la derogació d'eixos onze preceptes, els quals, per tant, deixaren de tenir existència, amb la qual cosa el recurs contra ells ja no tenia sentit, havia perdut l'objecte. Tanmateix, el Partit Socialista novament va incomplir l'acord i permeté que el recurs continuara endavant, no retirant-lo malgrat haver-s'hi compromés (cosa que també va fer, més avant, l'altre partit, el PP, quan va succeir al PSOE en el Govern de l'Estat).

I així, després de tal cadena de despropòsits (pro-
tagonitzats per dos partits que, sense cap mena de dubte, són els màxims representants del centralisme uniformista espanyol), l'any 2016 acaba resolent-se un recurs d'inconstitucionalitat que havia estat interposat pel Govern del Partit Socialista, que no va ser retirat ni per aquest Govern, malgrat que s'havia compromés a fer-ho, ni pel posterior Govern

del Partit Popular, malgrat ser el mateix partit que havia impulsat la reforma estatutària i aprovat la llei recorreguda i que, per si amb això no n'hi haguera prou, també va interposar, per la seua banda, els recursos d'inconstitucionalitat contra dues de les altres lleis civils aprovades per les Corts, un parlament que tenia una majoria del mateix partit.

Com era de preveure, tenint en compte el tarannà dels protagonistes de tota aquesta tirallonga de despropòsits (PP, PSOE i la seua prolongació en forma de Tribunal Constitucional, presidit precisament per un exmilitant del primer), el resultat no pogué ser un altre que el que finalment s'acabà produint: una sentència que és perfectament equiparable al Decret de Nova Planta, ja que priva els valencians, també de manera injustificada, de la capacitat de fer les seues pròpies lleis civils, igual que va fer aquell decret, i de la qual han pogut gaudir durant uns anys, els que ha estat en vigor la llei anul·lada que va ser aprovada per les Corts en exercici de la competència estatutària ampliada l'any 2006, que és, en realitat, la que «de fet» ha estat anul·lada, encara que les normes estatutàries que l'estableixen no han estat suprimides per la sentència, és a dir, continuen vigents, almenys nominalment.

Malgrat la reforma estatutària que s'havia fet l'any 2006, malgrat l'acord entre els dos principals partits de l'Estat sobre la retirada del recurs si se suprimien els únics onze preceptes considerats inconstitucionals, malgrat el reconeixement explícit

que féu el Govern socialista de la plena conformitat a la Constitució de la resta dels preceptes de la llei, el Tribunal Constitucional estimà el recurs, anul·là tota la llei i tornà les coses a la situació en què estaven després de la sentència de 1992: sí que existeix el dret civil valencià, les Corts valencianes sí que tenen competència legislativa civil, és a dir, poden aprovar lleis civils, però el dret civil valencià i, per tant, les úniques matèries sobre les quals les Corts valencianes poden legislar, són únicament aquelles que estiguen regulades per normes consuetudinàries que hagueren perviscut després del Decret de Nova Planta i que continuaren estant vigents quan s'aprovà la Constitució:

normas civiles de ámbito regional o local y de formación consuetudinaria preexistentes a la Constitución y que tras la abolición de los Fueros y hasta nuestros días, subsistieran en el territorio de la Comunidad Autónoma.

El reconeixement que fa l'Estat de la vigència de les normes estatutàries, és a dir, el reconeixement que fa de la competència legislativa civil de la Generalitat, tal com ha assenyalat Blasco Gascó, no és més que un artifici: «l'artifici de reconèixer-t'ho tot i no donar-te res». El tot que reconeix l'Estat als valencians és la competència per a fer lleis civils; el no-res que realment els dóna són les lleis que eixa competència els permet aprovar.

Perquè ¿quines són eixes lleis civils que podrien aprovar les Corts fent exercici de la competèn-

cia d'acord amb l'abast que té segons el Tribunal Constitucional?

El Tribunal Constitucional no s'hi pronuncia expressament, només fa referència al fet que la Generalitat pot legislar sobre la base de les institucions forals que hagen perviscut a través de costums, amb la finalitat de conservar-les, és a dir, convertir-les en llei, modificar-les i desenvolupar-les. Però l'Estat, a través del seu representant en el procés, sí que les relacionà en el recurs d'inconstitucionalitat que va ser estimat pel Tribunal Constitucional. Afirmava l'advocat de l'Estat en el recurs que

Tras casi tres siglos de vigencia del Derecho civil común, a la entrada en vigor de la Constitución de 1978, el Derecho civil vigente es, como se ha dicho y ha reconocido el Tribunal Constitucional, de carácter consuetudinario. Cabe recordar ciertos contratos de venta de cosechas de cítricos como la venta *a ull* o *per alfarrassada* (venta a ojo), venta a peso o *arrovat*; el espiguelo o *espigolar*; el *herbatge*; usos en materia de riegos y la jurisdicción especial del Tribunal de las Aguas.

La opinión doctrinal mayoritaria si bien admite la posibilidad de recuperar cierto Derecho civil valenciano lo viene a limitar fundamentalmente a determinadas costumbres históricas de carácter agrario, rechazando lo que se denomina una «recuperación romántica o indiscriminada» del Derecho foral.

Afirmar que la competència legislativa dels valencians només serveix per a legislar sobre alguns costums agraris equival a afirmar que el dret civil valencià i la capacitat de les Corts per a fer lleis ci-

vils té per objecte el «no-res». Perquè poder legislar en ple segle XXI sobre costums agraris marginals i més propis de temps remots és tant com no poder legislar. Perquè ¿quina llei es pot fer per a regular l'espigolar, és a dir, la facultat de replegar els fruits que l'amo haja deixat abandonats en el camp després de la collita? I els herbatges, ¿quina importància tenen en els nostres dies els herbatges, és a dir, la cessió de terrenys erms perquè pasture el ramat? ¿I quina llei, de caràcter general, es pot fer sobre la «jurisdicción especial del Tribunal de las Aguas», una institució que té una vigència territorial limitada a l'Horta de València?

Val a dir que una de les quatre lleis que aprovaren les Corts en exercici de la competència sobre legislació civil, la de contractes i altres relacions agràries, no ha estat declarada inconstitucional, de fet, ni tan sols s'hi va presentar el recurs, precisament perquè aquesta llei s'ajusta a la doctrina constitucional, ja que es limita a regular legalment pràctiques consuetudinàries de caràcter agrari, com la venda a ull, l'alfarrassada, la venda a pes, els censos emfitèutics i el dret al tornallom. Aquesta és, precisament, l'única llei civil que permet fer a les Corts la competència que reconeix el Tribunal Constitucional, una llei que segurament no seria necessària i que, a més a més, té un impacte escàs en el conjunt de la població.

En canvi, fer lleis sobre com s'han de regular les relacions econòmiques del matrimoni, les relacions

entre pares i fills en cas de ruptura de la parella, o sobre les successions hereditàries, és a dir, fer lleis civils que interessen a tota la col·lectivitat, lleis civils pròpies dels nostres dies i no de temps remots i ja superats, això els valencians no poden fer-ho, perquè segons el Tribunal Constitucional els ho impedeix la norma suprema de l'Estat.

L'Estat no només impedeix als valencians fer una cosa tan natural com és aprovar les lleis civils pròpies, les lleis que regulen la seua vida diària, sinó que a més ho fa de manera humiliant: els reconeix capacitat legislativa civil per a legislar sobre unes institucions marginals i sense gens d'importància en el segle XXI. Més elegant hauria estat declarar que les Corts no tenen cap competència legislativa civil, però declarar que tenen la que el Tribunal Constitucional afirma que tenen és afegir l'escarni a l'opressió.

Per si això no fóra prou, en la primera de les sentències dictades, la que resolgué el recurs contra la Llei de règim econòmic matrimonial i marcà el camí a seguir per les posteriors (les que declararen la inconstitucionalitat de la Llei d'unions de fet formalitzades, Sentència de 9 de juny, i la Llei de relacions familiars dels fills i filles els progenitors dels quals no conviuen, Sentència de 16 de novembre de 2016), el Tribunal Constitucional es va veure obligat a violentar la llei, ja que el recurs era clarament inadmissible; és a dir, la sentència no s'havia d'haver pronunciat sobre la constitucionalitat de la

llei recorreguda, perquè el recurs s'interposà quan ja havia transcorregut el termini per a fer-ho, i la petita part de la llei que sí que s'havia recorregut dins del termini legal havia deixat d'existir amb posterioritat a la interposició del recurs. A més a més, el Tribunal Constitucional tampoc tingué en compte l'explícit reconeixement que havia fet l'Estat, en la via prèvia a la interposició del recurs, de la conformitat amb la Constitució de la part de la llei que va recórrer després de transcorregut el termini per a fer-ho.

Per a entendre la violació de la llei de què parle, cal conèixer com es va interposar el recurs i com es desenvoluparen les actuacions prèvies a la seua interposició.

El recurs d'inconstitucionalitat contra una llei autonòmica es pot interposar a través de dues vies:

Una consisteix en la interposició del recurs de manera directa, sense intentar l'acord amb la comunitat autònoma, per a la qual cosa el termini és de tres mesos comptadors des de la publicació de la llei.

L'altra via és la de prèvia negociació entre les dues administracions, Estat-comunitat autònoma, dins de la comissió bilateral, amb el fi de tractar d'arribar a un acord sobre les «discrepàncies» que hi ha entre les dues parts, cosa que exigeix que tals discrepàncies, és a dir, els punts de la llei que l'Estat considera no constitucionals, es delimiten expressament en el si d'eixa comissió. Si l'acord finalment

no és possible, l'Estat pot interposar el recurs dins del termini de nou mesos (no els tres de l'altra via), però només contra els apartats de la llei sobre els quals discrepava i que hauran estat delimitats de manera expressa a l'inici del procés negociador. En cap cas pot dirigir-se el recurs contra aquells altres punts de la llei autonòmica respecte dels quals l'Estat no haja manifestat la seua discrepància, és a dir, contra aquells preceptes de la llei que l'Estat considerava que sí que són conformes a la Constitució.

Aquesta segona via és la que es va seguir en el cas del recurs contra la Llei de règim econòmic matrimonial. La comissió bilateral es va reunir el 7 de juny del 2007 i en eixa reunió l'Estat fixà els punts de la llei que considerava que eren inconstitucionals: segons l'Estat, de tots els preceptes que contenia la llei, només els articles 15, 17.2, 27.2, 30, 33, 37, 39, 42, 46, 47 i 48 eren contraris a la Constitució, perquè considerava que envaïen la competència estatal. La resta dels articles i disposicions de la llei i, per tant, la competència de la Generalitat per a aprovar eixos altres articles i disposicions, l'Estat reconegué que eren conformes a la Constitució (un reconeixement que era absolutament congruent amb l'acceptació que havia fet de la reforma de l'Estatut que conferia tal competència). La delimitació de les «discrepàncies» de l'Estat amb la llei, és a dir, la delimitació de l'objecte del conflicte i, per tant, de l'objecte del recurs que, en cas de no arribar

a cap acord, podria interposar l'Estat es va publicar en el BOE de 21 de juny de 2007.

Fins i tot el Consell d'Estat va dictaminar (Dictamen núm. 2.340/2007, de 19 de desembre) que

se ha descartado la impugnación del conjunto de la Ley y de los preceptos que no resultan contrarios al Código Civil. Por ello el reproche de inconstitucionalidad se circunscribe a los artículos 15; 17.2; 27.2; 30; 33; 37; 39; 42; 46; 47 y 48, que carecen de la demandada raigambre, constituyendo una regulación *ex novo* no justificada por la atribución competencial del Estatuto Valenciano.

A més a més, en el dictamen es deia que

la propuesta ha sido elaborada de conformidad con el informe del Ministerio de Justicia y con el criterio de la Dirección General de Desarrollo Autonómico del Ministerio de Administraciones Públicas.

Els onze articles de la llei que l'Estat manifestà que eren els únics que considerava inconstitucionals eren normes que reproduïen, fidelment, altres normes contingudes en la legislació estatal i que ben bé podien no haver-se inclòs en la llei autonòmica, perquè ja existien en les lleis de l'Estat, que efectivament és el competent per a legislar sobre les matèries regulades per eixos preceptes.

El Govern valencià, de manera completament absurda, es va entestar a no suprimir aquests onze articles, els únics considerats inconstitucionals per l'Estat, i davant la falta d'acord aquest interposà el

recurs dins del termini de nou mesos i quan ja havien passat els tres mesos previstos en la primera de les vies per a recórrer esmentades. Però, en una actuació manifestament fraudulenta, el recurs l'interposà no contra els onze articles respecte dels quals havia delimitat el conflicte, és a dir, contra els únics articles que havia manifestat expressament que eren inconstitucionals perquè regulaven matèries reservades a l'Estat i els únics articles contra els quals podia interposar el recurs dins del termini de nou mesos, sinó que ho va fer contra la totalitat de la llei, i a més, amb fonament en la falta de competència de les Corts per a legislar sobre les matèries que regula la llei, el règim econòmic del matrimoni, quan en la via prèvia a la interposició del recurs havia acceptat expressament que la Constitució sí que els reconeix eixa competència.

Era evident que la interposició del recurs, passats més de tres mesos, contra els preceptes de la llei que no eren els onze articles que l'Estat havia manifestat que eren inconstitucionals en la comissió bilateral, s'havia fet extemporàniament: un recurs amb eixe contingut o bé s'havia d'haver interposat dins del termini de tres mesos, o bé es podria haver interposat dins del termini de nou mesos si en la comissió bilateral l'Estat haguera declarat que discrepava, és a dir, considerava inconstitucional, tota la llei per manca de competència per a aprovar-la i no només onze dels seus articles.

El recurs, per tant, únicament podia conside-

rar-se interposat dins de termini respecte d'aquells onze preceptes que l'Estat havia expressament determinat a l'inici del procés negociador. El recurs contra la resta de la llei i sobretot la denúncia de la falta de competència per a aprovar-la, eren extemporanis i la resposta del Tribunal havia de ser necessàriament la declaració d'inadmissió, és a dir, no podia decidir sobre la seua constitucionalitat, amb la conseqüència que aquesta part de la llei no podia ser anul·lada.

Abans, molt abans de dictar-se la sentència (8 anys va tardar), els onze articles que sí que s'havien recorregut dins de termini, és a dir, els onze articles que l'Estat havia delimitat com l'objecte del recurs en la via prèvia a la seua interposició, desaparegueren de la llei mitjançant una nova llei que els va derogar i en compliment, precisament, d'un acord entre la Generalitat i l'Estat, que imposava a aquest la retirada del recurs, com ja s'ha dit més amunt. A aquest acord fa referència el Consell Jurídic Consultiu valencià en el Dictamen núm. 613/2009, de 3 de setembre, que tenia per objecte l'avantprojecte de Llei de modificació de la Llei de règim econòmic, és a dir, de derogació dels esmentats onze articles:

al parecer el Gobierno de la Nación y el Consell de la Generalitat han alcanzado, en reunión celebrada en abril de 2009, un acuerdo o compromiso consistente en aprobar, por parte de la Generalitat, una modificación de los preceptos que fueron objeto de negociación en el marco de la

Comisión Bilateral de Cooperación; es decir, de los artículos 15; 17.2; 27.2; 30; 33; 37; 39; 42; 46; 47 y 48, procediendo el Presidente del Gobierno de la Nación a retirar el recurso de inconstitucionalidad que pende ante el Tribunal Constitucional contra la citada Ley 10/2007.

Fruto de este compromiso entre ambas Administraciones Públicas, se ha instruido y elaborado por la Conselleria de Governación el Anteproyecto de Ley de modificación de la Ley 10/2007, LREMV, con el Acuerdo favorable del Consell de fecha 31 de julio de 2009.

Así pues, dado que el Anteproyecto de Ley sometido a consulta preceptiva de este Órgano consultivo parece obedecer al expresado compromiso político entre el Gobierno del Estado –titular de la competencia en materia de derecho civil, en los términos del artículo 149.1.8 de la CE- y el Consell de la Generalitat, no compete a este Órgano valorar ni entrar en la oportunidad política de dicho compromiso que justifica y condiciona la viabilidad del proyecto normativo objeto de dictamen.

L'acord va ser complit pel Govern autonòmic (les Corts derogaren els onze preceptes), però va ser incomplit (un nou incompliment) pel Govern central que, malgrat la derogació dels onze articles que havia considerat inconstitucionals des del primer moment, no retirà el recurs que havia interposat contra la totalitat de la llei.

D'aquesta manera, arribada l'hora de dictar sentència, el Tribunal Constitucional es trobà amb la següent situació: onze articles de la llei s'havien recorregut dins de termini però ja no existien, havien estat derogats; la resta dels articles de la llei, impugnats amb fonament en la falta de competència de les Corts valencianes, s'havien recor-

regut fora de termini, és a dir, s'havien recorregut extemporàniament.

Una resposta jurídica rigorosa, respectuosa amb la llei, i també amb el sentit comú i la lògica, no podia ser altra que la declaració d'inadmissió del recurs, per falta sobrevinguda d'objecte respecte dels únics onze articles que havien estat recorreguts dins de termini però que ja no existien, i per interposició extemporània respecte de la resta.

Però sembla que l'Estat no podia permetre que els valencians recuperaren la capacitat legislativa que els havia arrabassat tres segles abans. Ja havia fet prou reconeixent-los la competència legislativa civil (encara que pràcticament buida: legislar només a partir de normes consuetudinàries agràries) l'any 1992. I de l'ampliació d'eixa competència, que havia arribat a acceptar l'any 2006, sembla que també se'n va penedir (el clima en què es dictà la sentència no era el més propici per a acceptar velleïtats autonomistes que podrien iniciar la senda d'alguna cosa més que el simple autonomisme).

Comptat i debatut, el cert és que el Tribunal Constitucional va entrar a decidir sobre la constitucionalitat tant dels onze articles recorreguts dins de termini, malgrat que ja no existien, com la dels articles que no s'havien recorregut perquè el recurs contra ells s'havia interposat fora de termini. El Tribunal Constitucional considerarà que la derogació dels onze articles recorreguts dins de termini no era obstacle per a declarar-ne la inconstitucionalitat. I

eixa va ser la porta falsa que li va servir per a poder declarar inconstitucional la resta de la llei, cosa que en principi no podia fer perquè s'havia recorregut fora de termini: entre els primers articles, malgrat que ja no existien, i la resta, que s'havien recorregut fora de termini, el Tribunal Constitucional declarà que hi havia una «connexió», per la qual cosa si n'anul·lava uns (els articles inexistents), també podia anul·lar els altres (els articles no recorreguts).

Per a fer això el Tribunal Constitucional utilitzà una argumentació feble i inconsistent, que és evident que fou dissenyada *ad hoc* amb la finalitat de poder justificar l'anul·lació de la totalitat de la llei, una anul·lació que per a qualsevol que tinga un mínim de coneixement jurídic —i ni tan sols això, n'hi ha prou amb un mínim de sentit comú— no té cap mena de justificació, si no és la pura i simple voluntat del Tribunal de declarar inconstitucional la llei, fóra com fóra, per tal de satisfer els interessos dels dos partits en els quals s'encarna l'Estat i que determinen la composició del Tribunal Constitucional.

Tan feble i inconsistent és l'argumentació del Tribunal Constitucional que provocà la perplexitat de l'únic dels magistrats que discrepà de la sentència, el qual, en el seu vot particular, a més de dir que la decisió adoptada per la majoria representava una «trivialización de la modificación del Estatuto de Autonomía», afirmava que calia haver declarat la inadmissió del recurs per interposició extemporània.

La Sentència del Tribunal Constitucional sobre

la Llei de règim econòmic matrimonial, sense cap mena de dubte, és una reedició del decret d'abolició dels Furs, el Decret de Nova planta: novament l'Estat, simplement perquè eixa és la seua voluntat, arrabassa als valencians les lleis que les Corts havien aprovat fent ús de la competència legislativa que el mateix Estat els havia acceptat restituir. I ho fa mitjançant una sentència que no té cap mena de justificació jurídica, dictada amb una sèrie de raonaments que únicament són simples excuses per a tancar el que és evident: que no hi havia cap raó per a anul·lar la llei recorreguda i, cosa que és pitjor, per a deixar en «paper mullat» la competència legislativa civil de les Corts valencianes, que sorprenentment continua subsistint en els preceptes de l'Estatut d'Autonomia que mai no han estat recorreguts, ni mai han estat declarats inconstitucionals, i s'han convertit en normes «estèrils».

Com diu el citat magistrat dissident de la sentència, amb la decisió presa pel Tribunal Constitucional la disposició transitòria tercera de l'Estatut queda convertida en un «mandato, [que] aparte de estéril, no tendría sentido habida cuenta del carácter consuetudinario al que la propia opinión mayoritaria reduce el alcance del Derecho civil valenciano».

L'Estat, per tant, reincideix a maltractar la dignitat nacional dels valencians: els torna a privar de la capacitat de fer lleis civils «de veritat», simplement perquè eixa és la seua voluntat i forçant la seua pròpia llei. I els responsables de tot això són el PP (in-

capaç de retirar un recurs contra una llei impulsada per ell i que després va ser l'impulsor dels recursos contra les altres lleis) i sobretot el PSOE, contumaç incomplidor dels pactes que haurien permès posar fi, de manera definitiva, a aquesta qüestió, a través de l'única via per la qual s'havia de resoldre, la política, no la pseudojurídica a través de la qual finalment s'ha mal resolt.

Final: el futur del dret civil valencià

¿Una qüestió jurídica?

Aparentment, la qüestió del dret civil valencià, la qüestió de la competència legislativa civil de la Generalitat, és una qüestió de naturalesa jurídica i, més en concret, de naturalesa juridicoconstitucional. El Tribunal Constitucional ha dit, ha tornat a dir, que la competència legislativa civil que pretén exercir la Generalitat, d'acord amb allò que disposa un Estatut d'Autonomia aprovat per l'Estat i que mai no s'ha declarat inconstitucional, no encaixa dins de la Constitució.

Això ha fet que des de determinats sectors implicats en la resolució d'aquesta qüestió (Comissió de Codificació Civil, Associació de Juristes Valencians...) es proposen diferents solucions des de l'estricta àmbit jurídic, totes les quals conflueixen en una: la modificació del text de la Constitució aprovat l'any 1978.

Si la Constitució, segons la interpretació que en fa el Tribunal Constitucional, només permet a la Generalitat legislar sobre matèries civils d'escassa o nul·la transcendència, es considera necessària una modificació del text constitucional, de tal manera que s'hi incorpore el reconeixement a les comunitats que hagueren gaudit d'un dret civil històric la competència per a la seua actualització, independentment de si estava o no en vigor quan s'aprovà la Constitució. De fet, seria una modificació exclusivament pensada per a la Generalitat valenciana, que és l'única comunitat autònoma que tingué un ordenament jurídic civil propi que no estava vigent quan s'aprovà la Constitució per les raons ja conegudes.

És evident que una reforma constitucional en tal sentit clarificaria les coses definitivament, de tal manera que la doctrina del Tribunal Constitucional, creada a l'empara del text constitucional anterior a l'eventual modificació, quedaria superada i l'Estat no tindria ja cap excusa jurídica per a anul·lar novament la capacitat legislativa civil de la Generalitat.

Tanmateix, si els dos partits polítics en els quals s'encarna principalment l'Estat, Partit Popular i Partit Socialista (i la seua extensió en forma de Tribunal Constitucional) acceptaren, tornaren a acceptar, com ja ho feren l'any 2006, la competència de la Generalitat sobre legislació civil tal com resulta de l'Estatut d'Autonomia, no caldria fer cap modificació constitucional: n'hi hauria prou amb acceptar que la reforma estatutària de l'any 2006 comportà

l'assumpció per les Corts Valencianes d'eixa competència, que era precisament la raó que justificà una reforma que va ser pactada pels dos partits polítics citats, és a dir, els dos partits que per si sols tenen la força suficient per a modificar la Constitució i que són els que determinen la composició de l'òrgan jurisdiccional que la interpreta, pràcticament sempre d'acord amb els seus interessos.

La reforma de l'Estatut de l'any 2006, pactada per les dues forces polítiques majoritàries, PSOE (govern central) i PP (govern autonòmic), tenia clarament la finalitat d'ampliar el contingut de la competència legislativa civil de la Generalitat sense haver de reformar la Constitució, perquè permetera fer lleis civils sense haver de fonamentar-les en l'existència prèvia d'una norma consuetudinària d'origen foral, perquè permetera legislar sobre organització econòmica del matrimoni o sobre successions hereditàries, entre altres matèries.

Potser, filant molt prim, la reforma estatutària no fóra estrictament conforme a la Constitució; però això no hauria d'haver tingut gens d'importància, perquè l'havien feta els dos partits que tenien la capacitat per a reformar-la. ¿Quantes lleis no s'han aprovat que acaben convertint-se *de facto* en lleis conformes a la Constitució, bé perquè no s'han recorregut davant del Tribunal Constitucional, bé perquè, recorregudes, el recurs ha estat finalment retirat sense arribar a produir-se la sentència?

La reforma constitucional seria innecessària si es

fera, com ha dit Blasco Gascó, un canvi en la interpretació de la Constitució:

No parece que haya otro camino que un cambio de criterio en la doctrina del Tribunal Constitucional, y este cambio no tiene que ser arbitrario, sino que lo avala la peculiaridad histórica del antiguo Reino de Valencia, la voluntad del pueblo que ha quedado retratada reiteradamente y por una interpretación evolutiva del texto constitucional.

La interpretació de la Constitució que ha fet el Tribunal Constitucional l'any 2016 és una mera reiteració de la que ja va fer l'any 1992, sense cap matissació; una interpretació que, a banda de menystenir la voluntat majoritària dels valencians, ha quedat obsoleta com a conseqüència dels profunds canvis legislatius, socials, polítics que s'han produït amb el pas dels anys. La interpretació de la Constitució, com la de qualsevol altra llei, no pot continuar invariable, no es pot quedar petrificada, pels segles dels segles; una interpretació de la Constitució que, sent benèvol, podríem acceptar que tenia sentit l'any 1992, no té per què mantenir-se invariable vint-i-cinc anys més tard, quan les circumstàncies han canviat i de manera substancial.

Eixe canvi de criteri interpretatiu de la Constitució, precisament, ja és expressat en les mateixes sentències dictades pel Tribunal Constitucional, si bé amb caràcter minoritari, a través del vot particular discordant que hi va formular un dels magistrats, Juan Antonio Xiol Ríos, l'únic que abordà la

qüestió en termes jurídics i amb total independència dels interessos dels dos partits responsables dels recursos. I és que, com diu aquest magistrat,

el Derecho civil foral no puede ser concebido como una serie más o menos residual de normas e instituciones aisladas y asistemáticas, sino como un sistema normativo dotado de la sistematización y conexión interna y de la completitud propias de un ordenamiento que tiene además constitucionalmente reconocida la posibilidad de determinar sus específicas fuentes de producción normativa.

La raó de la invariabilitat en la interpretació de la Constitució per part del Tribunal Constitucional, el manteniment en 2016 d'una doctrina que es va crear l'any 1992, crec que és molt clara i coincideix amb allò que he sostingut al llarg del present text: l'Estat no vol permetre que el poble valencià puga tornar a exercir una competència legislativa civil que tinga un contingut mínimament digne.

Una qüestió política

Malgrat la situació creada per l'Estat amb les sentències dictades pel seu màxim Tribunal l'any 2016, cal deixar ben clar que el futur del dret civil valencià serà el que els valencians vulguen que siga.

La recuperació del nostre dret civil històric, adaptat a les nostres actuals necessitats, la capacitat dels valencians de fer les nostres pròpies lleis civils, malgrat el que podria desprendre's d'allò que es pretén recuperar, és en realitat, no una qüestió jurí-

dica, sinó política, una qüestió de voluntat política i, sobretot, de dignitat, la dignitat d'un poble que, malgrat haver estat tantes voltes violentada, no s'ha resignat mai a abaixar el cap.

Les nombroses reclamacions de restitució d'allò que és nostre, la capacitat per a fer les nostres pròpies lleis civils, que s'han anat produint de manera recurrent al llarg de la història (les que s'han referit en aquest treball no són les úniques), així ho demostren. I no hi ha res que pugua impedir que, com ja ha passat entre el 2006 i el 2016, els valencians tornen a recuperar eixa capacitat legislativa que, després de més de tres-cents anys de ser-los arrabassada, encara perdura intacta en la seua memòria.

Les sentències del Tribunal Constitucional potser han apagat el foc que començà a encendre's en el Col·legi d'Advocats de Sueca l'any 1992; però d'eixe foc encara en queda el caliu. Un caliu que es manté ben viu dins de la societat valenciana, les associacions cíviques i professionals, els ajuntaments mobilitzats a favor del nostre dret gràcies al treball de conscienciació que fan l'Associació de Juristes Valencians, els col·legis d'advocats, etc. I fins i tot en l'àmbit institucional: la màxima representació del poble valencià, les Corts, continuen mantenint viva l'exigència de la màxima competència legislativa civil sense fissures. Unes reivindicacions a les quals últimament s'han afegit opinions favorables de personalitats del món del dret, que han ostentat o ostenten càrrecs públics estatals, com ara el president

del Consejo de Estado, José Romay o l'expresident del mateix Tribunal Constitucional, Pascual Sala.

No tinc cap dubte que la flama algun dia tornarà a revifar i els valencians finalment aconseguirem una cosa tan natural, tan innòcua, tan congruent amb la forma autonòmica de l'Estat, consagrada precisament per eixa Constitució que diuen que ens impedeix fer-ho, com és ser nosaltres mateixos els que fem les lleis que regulen la nostra vida quotidiana, d'acord amb la nostra pròpia tradició jurídica i d'acord amb la nostra pròpia idiosincràsia.

Els entrebancs que hi puga posar l'Estat no podran impedir-ho si els valencians continuem exigint amb fermesa que es pose fi de manera definitiva a aquella greu ferida que se'ns causà fa ja més de tres segles.

¿I ara què? La derogació de les normes del dret civil valencià i possibles perspectives de futur

Javier Palao Gil
Rafael Verdera Server

El breu despertar del dret civil de la mà dels vells furs

L'origen de les lleis el contingut de les quals exposarem en les pàgines següents s'ha de trobar en el conjunt de moviments, manifestos i mocions en les Corts que tingueren lloc a partir de 1992 a favor del dret civil valencià. El setembre del 2002 es va crear l'Observatori de Dret Civil i, el 2004, una Comissió de Codificació Civil Valenciana (que a hores d'ara és un consell assessor). El resultat de tot plegat va ser la reforma de l'Estatut d'Autonomia de l'any 2006, que va ser una de les principals apostes del govern valencià en l'àmbit competencial.

La reforma estatutària va fer al·lusions constants als *Furs de València*, el marc jurídic que l'antic regne tingué abans de l'abolició de 1707. El legislador tractava amb això de proporcionar una pauta d'actuació, un conjunt de regles, institucions o principis del dret històric que haurien de guiar l'exercici de la competència. Els furs es configuraven com el fonament històric de la competència i, ahora, seri-

en el punt de partida del fonament legal, que no és altra cosa que els articles de l'Estatut en la redacció del 2006. Són, així mateix, un límit a la competència de la Generalitat, en línia amb el que han estat les compilacions per a altres comunitats, més teòric que real, com la pràctica ha acabat demostrant. El que se cercava era vincular el text estatutari amb algunes de les interpretacions més flexibles de l'abast de l'article 149.1.8a de la Constitució espanyola, és a dir, les que exigeixen només la vigència pretèrita d'un règim foral o s'adscriuen a una postura regionalista o autonomista.

Només un any més tard, la Llei 10/2007, de règim econòmic matrimonial valencià, modificada per la Llei 8/2009, de 4 de novembre, constituïa la primera fita d'aquesta nova via. Van seguir la Llei 5/2011, d'1 d'abril, de relacions familiars dels fills i filles els progenitors dels quals no conviuen (coneguda com a «Llei de custòdia compartida»); la Llei 5/2012, d'unions de fet formalitzades; i la Llei 3/2013, dels contractes i altres relacions jurídiques agràries. Les tres primeres van ser recorregudes davant el Tribunal Constitucional, com és ben conegut, pel Govern de la nació.

L'àmplia reforma de l'Estatut d'Autonomia va entrar en vigor l'abril de 2006 i poc després començaren els treballs en la Comissió de Codificació Civil Valenciana per a concretar aquells aspectes en què calia legislar, una volta determinada la competència. No obstant això, el desig del govern autonòmic de

promulgar una primera llei sobre dret civil abans de la fi de la VI Legislatura (el 30 de març de 2007 es tancà l'últim període de sessions) va fer que es precipités l'elecció de la matèria i la redacció i desenvolupament d'un text articulat. A partir d'eixe moment, la proximitat de les eleccions autonòmiques per a la conformació d'un nou parlament regional va crear el brou de cultiu necessari per al desacord entre els dos partits majoritaris, PPCV i PSPV-PSOE. La rapidesa en la tramitació va obligar a utilitzar el mecanisme de la proposició de llei, que no s'havia usat abans en la legislatura. Com a conseqüència, la llei va ser aprovada amb els vots a favor dels grups parlamentaris Popular i Esquerra Unida-l'Entesa, i el vot en contra del grup Socialista, que estava en desacord amb la regulació d'algunes institucions, però no en el fons de la qüestió: la competència. El govern de la nació corresponia al PSOE i era presidit per José Luis Rodríguez Zapatero. La manca de consens al voltant de la LREMV va portar el Ministeri d'Administracions Públiques, llavors ocupat pel valencià Jordi Sevilla, a desafiar el govern autonòmic, en mans del PP i de Francisco Camps, abans d'unes eleccions que a la Comunitat Valenciana es plantejaven en clau obertament autonòmica. La decisió socialista, entre altres coses, comportà una dura derrota del PSPV en les urnes, que va acabar arrossegant el ministre Sevilla, cessat en el mes de juliol, una part del seu equip i Joan Ignasi Pla, secretari general del PSPV, ja en el mes d'octubre.

La primera de les lleis, doncs, va resultar controvertida i plantejà obertament el problema de la competència de la Generalitat i les Corts per a legislar en matèria de dret civil. Encara que es va promulgar el març de 2007, la DF 4a va preveure una àmplia *vacatio legis* fins al 25 d'abril de 2008, aniversari de la batalla d'Almansa. La negociació en la comissió bilateral Estat-comunitat autònoma i la interposició del recurs d'inconstitucionalitat contra la llei sencera (amb la comissió d'un frau procesal evident per part de l'advocacia de l'Estat) va retardar l'entrada en vigor fins a l'1 de juliol d'eixe any. Posteriorment, la negociació entre el Govern i la Generalitat va portar a la modificació de part de l'articulat de la Llei per a tractar d'aconseguir la retirada del recurs. El text finalment acordat va ser presentat pel Consell, i es va sol·licitar la tramitació per lectura única, el 17 de setembre de 2009, la qual cosa va ser fet per la Mesa, acceptant la proposta, el 6 d'octubre. Es va aprovar en sessió plenària el 28 d'octubre i es va publicar en el DOGV (Llei 8/2009, de 4 de novembre, de la Generalitat, de modificació de la Llei 10/2007, de règim econòmic matrimonial valencià, DOGV de 10 de novembre de 2009). Amb tot, i malgrat les promeses realitzades, l'Estat no accedí a retirar el recurs, que encara tardaria set anys més a decidir-se.

Les lleis del dret civil valencià (I): la Llei de règim econòmic matrimonial valencià

La Llei de règim econòmic matrimonial valencià (LREMV) tenia 48 articles en la redacció de 2007 (Llei 10/2007, de 20 de març, de la Generalitat, de règim econòmic matrimonial valencià, DOGV de 22 de març). Es van reduir a 44 en la reforma de 2009, més una disposició addicional i quatre de finals. L'estructura constava d'un preàmbul i tres títols. El títol primer recollia les disposicions comunes del règim i tenia, al seu torn, cinc capítols. Començava per les «Disposicions generals» (art. 1-7), on es troben els principis fonamentals: igualtat, llibertat de pactes i mutabilitat, que permet als cònjuges modificar el seu règim econòmic amb la mateixa llibertat amb què el van acordar, i estableix el de separació de béns com a règim general supletori. El segon capítol (art. 8-15) regulava les càrregues del matrimoni, amb els criteris per al seu alçament i la valoració del treball domèstic. El tercer, titulat «De la vivenda habitual de la família» (art. 16-21) exposava els criteris que calia seguir en els actes de disposició de l'habitatge, així com la seua atribució en cas de separació, divorci o defunció. El capítol quart (art. 22-29) tractava la carta de núpcies o capitulacions matrimonials, amb base en el principi de la llibertat de pactes. El cinqué i últim capítol, «De les donacions per raó de matrimoni» (art. 31-36, els art. 30 i 37 van ser derogats en la reforma de 2008) establí la capacitat, l'objecte i la forma d'aquestes

donacions. El títol segon (art. 38-43) regulava únicament la germania, una comunitat de béns pactada entre els esposos mitjançant capitulacions abans o durant el matrimoni. Finalment, el títol tercer versava sobre el règim legal supletori valencià; ací hi havia una de les principals novetats del text: la concreció legal del règim de separació de béns com a supletori a falta de capitulacions. Les disposicions transitòries van conservar el règim de guanys per als matrimonis celebrats abans de la llei i van aclarir algun terme dubtós, mentre que l'addicional regulava aspectes fiscals de la germania. Les disposicions finals tractaven de la justificació competencial, la prelación de fonts, la llibertat de pactes sobre el règim econòmic i l'entrada en vigor.

Cal insistir en els principis sustentadors del règim econòmic matrimonial: igualtat entre cònjuges; llibertat de pactes; la separació de béns com a regulació supletòria mancant pactes; i una especial protecció als elements amb una major necessitat d'aquesta dins de la unitat familiar: la dona, els fills menors o en situació de dependència i les persones majors o en eixa situació. Per tant, combinava principis que provenien de la foralitat —com la llibertat de pactes, la preferència per una major separació entre els béns dels cònjuges o la protecció de la dona i els fills a través de la dels seus patrimonis— amb d'altres que adaptaven aquells a la legislació actual, com el d'igualtat. La llei presentava una àmplia regulació del règim de l'habitatge habitual de la família.

Si ens atenim a les principals novetats que introduïa aquesta llei pel que fa a la regulació fixada pel codi civil, en podem assenyalar algunes: la consolidació del treball per a la casa o sense retribució com a modalitat de contribució a l'alçament de les càrregues del matrimoni; una protecció qualificada de la residència habitual enfront d'actes dispositius d'un cònjuge sense el consens de l'altre; o una major llibertat i amplitud en els pactes, per exemple a l'hora d'establir acords que produïsquen efectes després de la dissolució del matrimoni —una mena d'esborrany del conveni que haurà de regular la situació de divorci—. Per sobre d'aquestes, hi ha la germania i el règim supletori de separació de béns. La germania és, segurament, la novetat més important, tant per la seua especificitat respecte de les institucions regulades en el codi civil, com pel seu arrelament foral (es recollia en *Furs* VI, 6, 10). Llavors es va concebre com un pacte inclòs en la carta de núpcies pel qual els béns dels cònjuges, adquirits abans o durant el matrimoni, tenien la condició de comuns i es dividien per la meitat en dissoldre's la societat conjugal. En la LREMV és una comunitat conjunta *pro indiviso* que els esposos constitueixen amb certs béns (un, alguns o tots), siga en la carta de núpcies o en l'escriptura d'adquisició del bé o béns. La germania es caracteritza per una extraordinària flexibilitat, ja que pot comprendre tots, algun o alguns dels béns dels esposos, i la composició pot modificar-se durant la seua vigència, tant en el sentit d'aportar

béns com en el d'excloure'ls. Per tant, pot ser un règim de comunitat universal, és a dir, de tots els béns que adquirisquen els cònjuges durant el matrimoni. Però també pot pactar-se una comunitat limitada a certs béns, fins i tot només a un. És una institució que es va concebre referida, sobretot, a l'habitatge en què el matrimoni estableix la residència de la unitat familiar, que se sol adquirir conjuntament i que en moltes ocasions constitueix la part principal del seu patrimoni.

Quant a la separació de béns com a règim legal supletori, cal assenyalar que en època foral el sistema vigent va ser el dotal, i en aquest els béns es posaven sota l'administració de l'home per a l'alçament de les càrregues familiars; però la dona conservava la propietat dels béns, que podia recuperar en el moment de la dissolució de la societat conjugal. En eixe sentit, ja era diferent del règim castellà de guanys, que va ser imposat després de l'abolició dels furs en 1707. En el cas de la LREMV, l'establiment del règim de separació de béns obeeix al principi de mínima afectació del patrimoni dels cònjuges per causa de la seua unió. A més, en aquest cas la Comissió de Codificació Civil va atendre les estadístiques de tota classe que apuntaven a una preferència gradualment major dels contraents pel règim de separació de béns; en les societats modernes, els dos membres de la parella solen tenir treball remunerat, i el caràcter protector del règim

de guanys pel que fa al cònjuge econòmicament més dèbil ja no té sentit.

Alguns dels canvis respecte del dret comú del codi civil es troben en l'adequació dels termes als existents en l'època foral (és a dir, en valencià): la «carta de núpcies» en lloc de les capitulacions patrimonials; o les donacions per raó del matrimoni, que, malgrat la reducció en importància en el tràfic jurídic actual, el legislador valencià ha volgut regular per a entroncar-les amb les donacions *propter nuptias*, una institució rellevant en el dret foral.

És evident que la llei era perfectible, com tota norma. Així, es troba a faltar una millor delimitació de l'àmbit subjectiu de la família, l'establiment d'una responsabilitat primàriament solidària enfront dels deutes assumits per a atendre les despeses familiars, la previsió d'un règim legal subsidiari de segon grau, o alguns defectes de sistemàtica, com les regles i disposicions que, en absència d'un dret successori valencià, resulten supèrflues.

La llei va ser objectada mitjançant un recurs de data 21 de desembre de 2007; se'n decretà la suspensió cautelar de la seua aplicació a continuació; però un acte de 12 de juny de l'any següent la va alçar, amb la qual cosa entrà finalment en vigor. Al remat, va ser derogada íntegrament per la sentència del Tribunal Constitucional 82/2016, de 28 d'abril.

Les lleis del dret civil valencià (II): la Llei de relacions familiars dels fills i filles els progenitors dels quals no conviuen («Llei de custòdia compartida»)

La següent norma del dret civil valencià a aparéixer va ser la Llei 5/2011, d'1 d'abril, de relacions familiars dels fills i filles els progenitors dels quals no conviuen, coneguda com a Llei de custòdia compartida. Va aparéixer també al final d'una legislatura en què el Partit Popular va obtenir majoria absoluta amb un programa electoral en què s'inclouïa la promulgació d'una norma en aquest sentit. Era —i és— una qüestió que suscita controvèrsia entre partits polítics, associacions civils i sectors del feminisme. De fet, el Partit Popular va pactar el contingut amb el grup parlamentari Compromís, mentre que el socialista i Esquerra Unida van votar en contra en el ple. Però la tendència global cap a aquesta forma de regular la relació entre progenitors que ja no conviuen i els seus fills es va obrint pas en les regulacions de les comunitats autònomes que tenen potestat per a legislar en matèria de dret civil, com Catalunya, Aragó o Navarra. Les estadístiques més recents sobre la matèria demostren que el percentatge de població que prefereix la custòdia compartida supera el 80 % en el conjunt del país, i que arriba al 90 % en les grans ciutats i nuclis urbans més poblats: dues tercers parts estima necessària una reforma de la legislació vigent. I tot açò en un context en el qual el nombre de divorcis contencio-

sos es manté entorn d'un terç del total, però en què la concessió d'una custòdia compartida ha passat del 9 % en 2012 al 28 % en 2017. En el cas del País Valencià, les xifres són majors en tots els casos, com correspon a una col·lectivitat moderna i amb usos socials més avançats que els de la mitjana del país. De fet, la majoria de països occidentals avançats (Estats Units, Alemanya, França, Itàlia, Suècia...) ja ha introduït la custòdia compartida, i també l'Estat central plantejà anys enrere un avantprojecte en el mateix sentit que, com tots els altres que planteja el Govern, es va frustrar de seguida. Així doncs, dades i estadístiques demostren amb claredat que la regulació de la relació entre pares i mares que ja no conviuen i els seus fills és una matèria de gran relleu i impacte social en què la ciutadania demana unes lleis actualitzades i ajustades a la realitat que viu quotidianament.

La Llei anava molt més enllà de la migrada regulació del Codi civil. D'una banda, abastava totes les situacions d'absència de convivència entre els progenitors, i no solament la mera ruptura matrimonial. D'altra, construïa un ambiciós sistema de relacions familiars que superava la simple ordenació del titular de la guarda i custòdia, i açò amb un llenguatge actual i precís. El nucli central el conformava la protecció de l'interés superior del menor des del moment en què cercava garantir el seu dret de mantenir la relació, constant i equilibrada, amb els dos progenitors, respectant els principis d'igual-

tat i corresponsabilitat entre ells a l'hora d'assumir els deures propis de la pàtria potestat.

Els principis inspiradors de la norma eren:

— El principi de corresponsabilitat dels progenitors, basat així mateix en el d'igualtat entre homes i dones que figura en tota classe de declaracions de drets i cartes polítiques dins i fora del nostre país (vegeu, per exemple, el principi de coparentalitat que recull la Llei de protecció integral de la infància i adolescència de la Comunitat Valenciana); l'anomenada «custòdia compartida» obeeix a la necessària distribució igualitària de papers entre homes i dones en les relacions familiars, així com al deure mutu de proveir a la criança i educació dels fills.

— El principi de protecció de l'interés superior del menor, que en aquest cas es relaciona amb el seu dret a conviure amb tots dos progenitors, i que el considera com una persona amb drets i capacitat de decidir i ordenar la seua vida.

— El principi d'opció preferent per un règim de convivència compartit (art. 3: «una distribució igualitària i racional del temps de cohabitació de cadascun dels progenitors amb els seus fills i les seues filles menors»), de manera que el jutge, en absència d'acord entre cònjuges, ha de justificar els casos en què decideix no atorgar-lo. La convivència dels fills amb cadascun dels seus progenitors es produeix de manera alterna, per separat.

El règim consensual d'establiment de relacions entre progenitors i fills en cas de ruptura o de no

convivència es canalitzava a través de l'anomenat «pacte de convivència familiar», similar al conveni regulador del Codi civil, però amb algunes diferències notables, ja que aquell se centra en les relacions entre pares i mares amb la seua progènie, i aquest privilegia les dels progenitors després de la ruptura matrimonial. La llei valenciana, per exemple, imposa un règim de relació amb els avis, germans i altres parents; i amplia el concepte d'habitatge familiar. En la pràctica, venia a complementar el conveni regulador.

A falta d'acord entre els progenitors, la norma confereix al jutge les mesures necessàries per a regular les noves relacions familiars. I l'art. 5 establia, com a regla general, l'atribució a tots dos del règim de convivència amb els fills menors. Eixe mateix article posava a la disposició del magistrat una sèrie de criteris (inexistents en el Codi civil) que havien de guiar la seua decisió final, al mateix temps que el facultava per a establir un control periòdic de la situació familiar, si ho estimava convenient. A l'últim, la Llei prohibia l'atribució de la convivència compartida en els casos en què hi haguera un procés penal obert contra un dels progenitors per atemptar contra l'altre, o bé indicis de violència de gènere.

Finalment, els articles 6 i 7 regulaven l'atribució de l'ús de l'habitatge familiar, i la satisfacció de les despeses generades per l'atenció dels fills, en tots dos casos amb un detall que superava àmpliament les previsions del Codi civil. Les disposicions

transitòries preveien la revisió judicial de mesures adoptades d'acord amb la legislació anterior quan alguna de les parts o el Ministeri Fiscal, respecte de casos concrets, sol·licitaren l'aplicació de la norma. D'aquesta manera, es produí un increment notable de les peticions de revisió i modificació de mesures; i, tot i que en un principi els jutjats i tribunals mostraren un cert rebuig en l'aplicació (especialment, de l'art.5), el Tribunal Superior de Justícia va establir una doctrina ferma quant a la vigència de la regulació valenciana. A més, jutges i advocats van reconèixer àmpliament la major utilitat de l'esmentada regulació, ja que donava molts més conceptes i criteris que no l'estatal, i reduïa així l'amplíssim criteri discrecional de què fins aleshores disposava la magistratura.

La llei va ser recorreguda pel govern de la nació, presidit per José Luis Rodríguez Zapatero, el 4 de juliol de 2011, i es va decretar la suspensió cautelar de la seua aplicació pocs dies després; però un acte de 22 de novembre la va alçar, amb la qual cosa entrà plenament en vigor. Finalment, va ser derogada íntegrament per la sentència del Tribunal Constitucional 192/2016, de 16 de novembre.

Les lleis del dret civil valencià (III): la Llei d'unions de fet formalitzades

La tercera norma promulgada va ser la Llei 5/2012, de 15 d'octubre, d'unions de fet formalitzades. El

Partit Popular havia tornat a guanyar les eleccions autonòmiques per majoria absoluta, i va continuar desplegant el seu programa en matèria de dret civil valencià. En aquest cas, la llei vingué a regular d'una manera més completa un fenomen d'impacte social creixent, com és el de les parelles de fet (1.550.000 registrades a tot el país en 2012, any d'aparició de la llei), una relació d'afecte entre dues persones que es materialitza en una convivència *more uxorio* —semblant a la dels cònjuges— més o menys estable, però sense la forma jurídica del matrimoni. Es tracta d'una institució complexa, pròxima a la unió conjugal, però que no pot compartir la regulació d'aquesta, ja que els convivents han volgut excloure-la de manera indubtable per a mantenir una relació de parella no sotmesa al dret de família.

La Generalitat ja havia efectuat una primera regulació a través de la Llei 1/2001 (6 d'abril) d'unions de fet, però amb un contingut únicament administratiu, ja que es limitava a establir el corresponent registre d'unions i a ordenar alguns altres efectes accessoris, com ara la fiscalitat. La reforma de l'Estatut en 2006 va impulsar el desenvolupament d'una norma que recollís, també, els aspectes relacionats amb el dret de família. La llei de l'any 2012 és un text breu, estructurat en 15 articles dividits en sis capítols, i que té com a eixos: el principi de formalització registral, que deriva una sèrie d'efectes de la inscripció de la unió de fet en un registre admi-

nistratiu; i el de llibertat de pactes, de manera que la norma té caràcter subsidiari respecte dels acords que haja pogut assolir la parella per a regular-la.

Els primers sis articles (capítol I) tocaven al concepte, l'acreditació i prova de les unions de fet; les prohibicions i requisits de capacitat per a la constitució; i les causes i conseqüències de l'extinció. La llei definia la unió com aquella formada per dues persones, amb independència del seu sexe, que convisquen en una relació d'afectivitat anàloga a la conjugal, quan complisquen els requisits d'inscripció registral. En el si de la Comissió de Codificació hi hagué un debat intens entre els juristes partidaris d'acostar al màxim les figures del matrimoni i la unió de fet —convertida aquesta en un quasi matrimoni—, enfront d'aquells que defensaven la llibertat de la parella davant la necessitat de formalitzar aquesta última en un registre públic i que, per tant, s'inclinaven perquè la llei regulés únicament la situació en què quedaven els convivents després de la unió —drets patrimonials i personals— i en cas de conflicte. Finalment, la llei es va inclinar per la primera de les opcions. I d'ací, l'exigència que existisca una relació d'afectivitat anàloga a la conjugal —una qüestió controvertida i de difícil prova—, així com una inscripció de caràcter constitutiu en el Registre d'unions de fet. D'aquesta manera, segons el parer d'un sector de la doctrina, va sorgir una nova categoria jurídica: les unions de fet «formalitzades», que naixen d'un acte jurídic i no solament del sim-

ple fet de la convivència. Això explica la reproducció sistemàtica de principis i normes del codi civil relatives al matrimoni que feia la llei...

Els sis articles següents s'ocupaven de regular la convivència, sobretot des del punt de vista econòmic: concreció i pagament de les despeses comunes —sempre en proporció als béns i rendes de cada convivent—, bàsicament els relatius a l'atenció de les necessitats ordinàries de la unió, com aliments o els necessaris per a la conservació de l'habitatge o altres béns; els actes d'administració i disposició de l'habitatge habitual —aquesta última havia de fer-se de mutu consentiment—, inclòs el dret del convivent viu al seu ús durant un any després de la defunció de l'altre, així com rebre l'aixovar domèstic. Eren tots principis subsidiaris de la llibertat de pactes de què gaudeix la parella, de manera que si aquesta acordava un règim propi, podia fer-ho, si bé havia d'atorgar-lo en escriptura pública i inscriure'l en el registre perquè tingués efectes enfront de tercers —cosa que la convertia en una espècie de capitulacions similars a les matrimonials.

Finalment, els tres últims articles venien a equiparar les unions de fet formalitzades amb el matrimoni, a l'efecte de l'exercici de drets familiars (incapacitat, absència, tutela...), successoris (el convivent viu ocupa en la successió del mort la mateixa posició que el vidu o vídua) i de caràcter públic, com el dret a llicències, permisos, ajudes, exempcions i bonificacions, etc.

Les disposicions addicional i transitòria van concedir dos anys perquè les unions de fet realitzades d'acord amb la llei anterior passaren a regular-se segons la nova, i van preveure l'aprovació d'un Reglament del registre d'unions de fet formalitzades de la Comunitat Valenciana. No obstant això, com que no va arribar a promulgar-se, la inscripció va continuar duent-se a terme en el Registre administratiu ja existent. Totes dues circumstàncies van acabar creant una certa confusió en l'aplicació de la norma, així com les queixes d'alguns convivents, perquè la nova llei no reconeixia efectes retroactius anteriors a la seua publicació.

Finalment, cal assenyalar que la sentència recaiguda en el recurs contra aquesta llei en va salvar una xicoteta part —la corresponent a l'àmbit administratiu—, a penes quatre dels quinze articles —i algun, reconstruït parcialment—. És un despropòsit més d'aquestes sentències, perquè el resultat final és totalment contradictori amb la voluntat del legislador, que havia concebut la norma com un tot unitari; fora del conjunt legal en què van nàixer, perden el seu sentit i no fan més que induir a error i causar una confusió indesitjable.

Les conseqüències de les sentències del Tribunal Constitucional

Les resolucions de l'alt tribunal vénen a buidar de contingut una part significativa de l'Estatut d'Auto-

nomia de la Comunitat Valenciana: diversos fragments del preàmbul, els articles 3.4, 7, 35.1 *in fine*, 37.2, 49.1.2a, 58.2 *in fine* i la disposició transitòria 3a. Proporcionalment, el resultat és fins i tot pitjor que el causat per la STC 31/2010 sobre l'Estatut de Catalunya, que va produir les conseqüències de tots conegudes. No s'hi ha d'oblidar que amputa un dels elements que, segons el preàmbul, configuren la Comunitat Valenciana com a nacionalitat històrica: el dret civil propi. Es declaren nul·les dues lleis senceres i la major part d'una tercera —fins a deixar-la desarborada i inútil—, un fet del qual a penes hi ha antecedents en la història recent d'Espanya. El Tribunal Constitucional sol anul·lar articles concrets, a voltes fins i tot un paràgraf encara més concret: cal recordar que la sentència sobre l'Estatut de Catalunya només va anul·lar un article sencer, dels centenars que tenia el text. El càstig sembla completament desproporcionat, i no deixa de recordar al decret derogatori de Felipe V en 1707. I és que l'efecte no deixa de ser exactament el mateix... De fet, tocant al dret civil, i pel que fa a la Comunitat Valenciana, el decret d'abolició de 1707 continua perfectament en vigor i els seus efectes encara no han sigut superats, ni tan sols per la Constitució de 1978. Alguns hem rebatejat la sentència de 28 d'abril de 2016 com el tercer decret d'abolició (després dels de 1707 i 1889). Sembla evident que el fet de la declaració de nul·litat d'aquestes tres lleis, i de tot el que tenen darrere, ha situat al Tribunal Constitucional en una posició

pràcticament injustificable i difícilment sostenible enfront de la Comunitat Valenciana real, ací i ara.

El vot particular del magistrat Xiol Ríos posa de manifest que era possible una interpretació constitucional de l'Estatut d'Autonomia, de la competència civil assumida en aquest i de la manera com ha sigut exercida. Eixa interpretació és la que sempre ha sostingut la Comunitat Autònoma. El jutge ha fet el treball que se li demanava a tot el tribunal: salvar aquestes lleis mitjançant un exercici interpretatiu d'adequació a la Constitució. Aquestes sentències han desaprofitat una oportunitat esplèndida. Però si algú creu que amb aquestes es resol la qüestió, s'equivoca. L'única cosa que han produït és una frustració encara major, una exacerbació del conflicte i una radicalització del sentiment de greuge cap a l'Administració central de l'Estat, que en aquest cas ve reforçat per altres problemes com el del finançament autonòmic o el dèficit inversor en infraestructures.

En conclusió, els valencians continuem utilitzant un dret imposat per la força fa tres segles: la mateixa advocacia de l'Estat no té cap empatx a definir el dret civil que s'aplica a la Comunitat Valenciana com a «castellà». Per tant, en la situació actual, la Constitució haurà de ser reformada tard o d'hora. Perquè el problema de fons continua sense estar resolt: la situació d'excepcionalitat jurídica que causa l'estranya redacció de l'art. 149.1.8a de la CE i la interpretació que en fa el Tribunal Constitucional continua plenament en vigor.

¿I ara què? ¿Per a què pot servir un dret civil valencià?

La crítica (i criticada) situació actual no ens pot fer perdre de vista les funcions que un dret civil valencià podria desenvolupar. No és el moment de mirar enrere, sinó de plantejar-se què pot significar un dret civil valencià.

Més enllà de qüestions nacionals o identitàries, hem de destacar la projecció del dret privat com a eina dirigida a resoldre els problemes dels ciutadans. Un dels avantatges principals de qualsevol legislació autonòmica en matèria de dret civil rau en la possibilitat d'oferir solucions més ajustades a les concretes i singulars necessitats de les persones. Un legislador més llunyà i que ha de respondre a les exigències d'una pluralitat més heterogènia de persones sovint no té marge per a ajustar correctament les corresponents normatives.

A tall d'exemple, podem pensar fins a quin punt s'ajusta a les necessitats del camp valencià el fet que l'exclusió de l'anomenat «retracte de confrontants» (art. 1523 CC) es produïska només quan la finca objecte de venda siga superior a una hectàrea; o fins a quin punt la legislació estatal sobre arrendaments rústics i explotacions agràries pot donar una resposta coherent als casos de Galícia o de la Comunitat Valenciana com als d'Andalusia o les Castelles.

D'aquesta manera, el legislador valencià podria, detectant les mancances, les contradiccions o els obstacles que presenta la normativa privada, donar

una solució més àgil i flexible, més propera a les raonables exigències socials. És a dir, concebre el dret (privat) com una forma política de sensata satisfacció de les necessitats de la gent.

Quan es tracte d'una matèria on s'admet el joc de l'autonomia privada, el dret privat ha d'oferir com a criteri normatiu supletori aquelles solucions que més s'ajusten al que, precisament, en cas de pacte les parts acabarien acordant. D'aquesta manera, el dret privat redueix costos de negociació i evita els problemes que es produeixen per manca de previsió de les parts.

Aquesta constatació és important perquè en els últims anys la regulació estatal del dret privat palesa una certa distància respecte dels problemes de les persones. No és cap exageració dir que ens trobem en un moment de paràlisi normativa. Això implica que hi ha matèries en què el legislador no ha sabut reaccionar enfront de conflictes que afecten una pluralitat de persones. Només cal pensar en els problemes derivats dels préstecs hipotecaris, dels desnonaments o de les clàusules abusives. No podem negar, però, que un legislador estatal més atent als problemes reals i a les particularitats de cada territori i de cada societat afecta clarament la funcionalitat d'un dret valencià. Dit amb altres paraules: si tinguérem un bon i eficaç legislador estatal, la justificació funcional d'un dret valencià pot arribar a desaparèixer.

Les dificultats des del punt de vista competenci-

al, i en particular, per la interpretació que el Tribunal Constitucional fa de les regles de l'art. 149.1.8a CE, aconsellen extremar la prudència i centrar l'acció legislativa de les Corts en aquelles matèries que, atesos els precedents d'altres comunitats autònomes, no generen discussions respecte de la possible regulació autonòmica.

No podem entrar ara a analitzar el sentit de l'art. 149.1.8a CE, ni quins són els límits de la competència legislativa civil de les comunitats autònomes. Per això, i sense deixar de subratllar que les regles de competència constitucional permeten la incompetència del legislador estatal, convé oferir elements materials que puguin permetre identificar quins aspectes podrien ser objecte d'un dret privat valencià. Deixant, doncs, de banda els problemes típics del dret patrimonial, en què la defensa de la competència estatal és fins ara més aferrissada, podem identificar tres grans branques de dret privat en què la tasca del legislador autonòmic pot ser especialment profitosa: el dret de la persona, el dret de família i el dret de successions.

Algunes perspectives del dret de la persona

Malgrat que tot el dret civil pot ser qualificat de dret de la persona, ens referirem en aquest punt només a dues qüestions concretes, amb plena consciència que es tracta d'una selecció parcial, incompleta i absolutament arbitrària.

Un dels punts en què el dret estatal palesa les seues ineficiències és la qüestió relativa als **models d'assistència a les persones amb diferents capacitats**. El sistema dissenyat pel Codi civil (acompanyat de la Llei d'enjudiciament civil i de la llei de jurisdicció voluntària) presenta una sèrie de rigideses i d'obstacles al bon funcionament dels mecanismes d'assistència a les persones que han vist modificada judicialment la seua capacitat d'obrar. No és gens fàcil l'actuació d'un tutor o d'un curador, encara que no siga sinó l'interés de la persona amb capacitats diferents el factor que presidisca la seua actuació. El control judicial, establert amb previsions de garantisme i de protecció, es converteix sovint en un fre per a actuacions objectivament benéfiques. És cert que s'han pogut produir abusos i excessos per part dels encarregats de gestionar els patrimonis aliens, però el que és més dubtós és que el sistema haja d'estar presidit per la desconfiança respecte de les actuacions dels tutors o dels curadors, configurant com a regla general el que no és sinó una situació excepcional. Tot i que el sistema legal permetria altres solucions, en la pràctica els models d'assistència són substancialment inflexibles i dificulten l'adaptació a la mateixa evolució de les persones amb capacitats diferents. Un legislador preocupat dels problemes dels seus ciutadans, especialment de les persones que necessiten l'assistència aliena, hauria d'oferir models d'assistència més flexibles i dinàmics i hauria de plantejar-se la

rellevància de la voluntat de la persona amb capacitat especial i la substitució del control preventiu judicial per altres formes de control (per exemple, familiar) o exigència de garanties efectives als tutors i curadors. L'actuació judicial quedaria reduïda a una verificació final.

També cal revisar els **models de relació entre pares i fills**, o més concretament entre pares i fills menors. Probablement ens trobem en un moment de transició i de redefinició dels models de relació i de família. Per una banda, el Codi civil continua dibuixant un sistema d'exercici de les funcions paternals en què el rol del fill queda en un segon pla. Per altra banda, altres normatives (com la Llei orgànica de protecció jurídica del menor) posen l'accent en l'autonomia del menor. Però el que queda envoltat de certa confusió és com coordinar ambdues perspectives, sense oblidar la conveniència d'incloure una nova idea, la de la responsabilitat pels seus actes i decisions dels mateixos menors. El problema de fons és, per tant, si podem continuar amb el vell model de relacions entre pares i fills, amb els corresponents ajustos a la realitat actual, o si convé, partint d'aquesta realitat, dissenyar un nou model que pugui resoldre els conflictes presents.

Algunes perspectives del dret de família

L'àmbit del dret de família presenta unes notes singulars quan es tracta de pensar cap a on podria

anar un dret valencià. La raó és ben fàcil d'entendre. A diferència del dret de la persona o del dret de successions, quan parlem de dret valencià de família tenim una referència que fou vigent durant uns anys i que va ser una magnífica experiència de com un dret civil autonòmic pot donar resposta a les necessitats de la gent. Per tant, la comparació no s'ha de fer entre el dret actualment vigent i un dret hipotètic, sinó entre el dret actualment vigent i un dret que va tenir vigència durant un temps, fins que la interpretació més tradicional del Tribunal Constitucional va considerar que vulnerava la distribució competencial de l'art. 149.1.8a CE.

Aquesta diferència permet que es pugua valorar si la normativa valenciana en l'àmbit del règim econòmic matrimonial, de les relacions entre fills i pares que no conviuen i de les unions de fet, que abans hem exposat, donava una resposta més satisfactòria als problemes de les persones, que no pas el dret actualment vigent, derivat, fonamentalment, del Codi civil estatal. No parlem, doncs, d'un dret valencià possible, sinó d'un dret valencià efímer.

Pel que fa al **règim econòmic matrimonial**, i simplificant òbviament l'anàlisi, hem de partir del fet que, a falta de decisió en contra dels cònjuges, s'aplica als matrimonis el règim de societat de guanys (art. 1314 i seg. CC). No hem d'entrar ara a valorar si una solució de certa comunitat econòmica conjugal és o no més coherent amb el significat del matrimoni. El que ens interessa és un aspecte diferent.

L'experiència de la Comunitat Valenciana demostra que quan el règim econòmic matrimonial supletori és un règim de comunitat (siga el de societat de guanys siga un altre) un important nombre de matrimonis pacta expressament l'aplicació d'un règim de separació. Les raons d'aquest pacte poden ser molt diverses: des de la pretensió del manteniment d'una certa independència econòmica dels cònjuges (de vegades, davant la perspectiva de situacions d'insolvència d'un dels membres de la parella) fins a una reacció enfront de l'experiència d'un matrimoni anterior afectat per un règim de comunitat. Les raons no importen ara: el que cal tenir present és que molts matrimonis havien de pactar un règim de separació.

La curta vigència de la Llei 10/2007, de 20 de març, de règim econòmic matrimonial valencià, que establia com a règim supletori un sistema de separació de béns, va permetre de constatar un fet molt destacable: mentre eren molt nombrosos els matrimonis que fugien de la societat de guanys per a pactar separació de béns, van ser molt escassos els matrimonis que, sotmesos per l'aplicació de la Llei 10/2007 a un règim de separació, optaven per pactar l'aplicació d'un règim de comunitat (entre els quals es trobaven també els previstos en la mateixa llei valenciana). ¿Què és el que demostra aquest fet? Doncs, probablement, que un règim de separació s'ajusta molt més a les necessitats dels matrimonis i a les circumstàncies actuals que no pas un règim de

comunitat. Hi ha un altre factor que un legislador sensat no pot menysprear: el cost de l'aplicació d'un règim com el de la societat de guanys és molt més elevat quan es produeix un litigi que el d'un règim de separació.

Això no obstant, el règim econòmic matrimonial actualment aplicable a la Comunitat Valenciana continua sent, en defecte de pacte, el de la societat de guanys, obligant a una part important dels matrimonis a pactar un règim diferent, més adient a les seues expectatives, i generant una sèrie de conflictes perfectament evitables.

En aquesta mateixa línia, un legislador preocupat per oferir solucions hauria de donar una resposta a la validesa dels pactes relatius als efectes de les ruptures conjugals. No té cap sentit que no hi haja un clar criteri normatiu respecte dels efectes d'aquests pactes. De manera paral·lela als pactes en favor d'un sistema de separació de béns, comencen a ser més freqüents els pactes en previsió d'una ruptura. Però el problema és que no hi ha cap previsió estatal respecte de la validesa d'aquest pacte, amb la qual cosa qui, de manera previsor, l'ha pactat es troba en una situació d'incertesa que no afecta qui, imprevisora-ment, no ha pactat res.

Una apreciació semblant pot fer-se respecte dels **conflictes derivats de les crisis de parella o entre els progenitors** (sense que calga que siguen parella). En aquest àmbit també tenim l'experiència derivada de la controvertida (i també efímera) Llei de

relacions familiars dels fills i filles els progenitors dels quals no conviuen. Tot i que l'abast de la llei era limitat (no s'aplicava a crisis de parella quan no hi havia fills comuns), era una bona mostra de com pot abordar-se la solució d'aquests delicats conflictes, amb una perspectiva diferent de l'actualment vigent i valorant la pluralitat d'interessos que hi conflueixen. Per a plantejar el cas més rellevant, no es pot dubtar que l'opció per un sistema o un altre de custòdia dels fills quan els progenitors no conviuen constitueix una decisió de política legislativa extremadament difícil, però també és evident que cal que els òrgans legislatius donen un criteri o una pauta que s'acoste realment a les actuals condicions socials i econòmiques.

La custòdia dels fills és, sense dubte, el tema central, però hi ha al seu voltant altres qüestions relacionades, com ara l'atribució de l'habitatge familiar o els aliments, que han de regular-se de manera coherent i, sobretot, sense perdre de vista les actuals circumstàncies. I insistim: aquests conflictes no només sorgeixen quan hi ha fills, sinó que qualsevol conflicte de parella ha de ser abordat pel legislador amb semblants criteris de raonabilitat i eficàcia.

Ens hem d'ocupar també de les **parelles de fet**. Com hem apuntat abans, la darrera de les lleis de dret valencià de família que han estat afectades per les decisions del Tribunal Constitucional ha estat la més recent Llei d'unions de fet formalitzades de la Comunitat Valenciana. Tot i que no hi hagué

declaració d'inconstitucionalitat de la totalitat de la llei valenciana, el cert i segur és que l'anul·lació dels aspectes substantius de la llei l'ha deixada buida de contingut des del punt de vista juridicoprivat. Ens hem quedat sense regles sobre els pactes d'abast econòmic dels convivents (aliments, despeses, habitatge, responsabilitat, entre d'altres), sobre la possible representació dels convivents i sobre els efectes successoris de les unions de fet. No desconeixem que, en l'àmbit de la regulació de les parelles de fet, es projecta un problema de política jurídica derivat de la conveniència de sotmetre aquestes situacions de fet a l'àmbit del dret, però tampoc podem tancar els ulls davant la problemàtica d'aquestes parelles i dels conflictes que es generen, en particular al voltant de la seua extinció.

Com déiem, l'efímer experiment d'un dret valencià de família, amb les seues llacunes i els seus defectes, ens ofereix arguments per a respondre a la qüestió cabdal: ¿Quin sistema normatiu familiar responia millor a les actuals exigències i necessitats socials? ¿El dret valencià derogat per obra del Tribunal Constitucional o el dret estatal actualment vigent?

Algunes perspectives del dret de successions

Si preguntem a qualsevol notari dels que exerceixen la seua professió a la nostra Comunitat, quina és la qüestió successòria que més discussions, més

maldecaps i més problemes genera en els seus despatxos, ens diran sense cap mena de dubte que és la limitació per a disposar dels seus béns que suposa per a tot testador el règim de llegítimes successòries (art. 806 i seg. CC). No és fàcil d'entendre, sobretot quan el testador té una certa edat, i ha ajudat els seus fills durant la seua vida i, malgrat tot, les relacions amb tots els seus fills i néts s'han deteriorat, que dues terceres parts dels seus béns (incloent-hi el valor de totes les donacions efectuades al llarg de la vida) haja d'anar a parar precisament a aquests fills i néts amb els quals ja no manté cap relació. Les circumstàncies socials i econòmiques han variat profundament des del segle XIX. La societat actual demana una **revisió del sistema legitimari**, que augmente la llibertat dels testadors i que, a més a més simplifiqui les successions i evite litigis hereditaris.

Com és fàcil de comprendre, això no significa en cap cas que els testadors no puguin deixar la majoria o la totalitat dels seus béns en favor dels fills o altres descendents (el cost fiscal d'una decisió diferent és moltes vegades prou dissuasiu). Però qui vulga disposar així dels seus béns podrà ser conscient (de la mateixa manera que els beneficiaris) que és el fruit d'una decisió lliure del causant, i no pas imposada per l'ordenament.

Una revisió del sistema legitimari no pot limitar-se a debatre si les llegítimes han de ser reduïdes més o menys intensament, o si han de ser totalment

suprimides. Els punts que cal discutir són més amplis. És possible que siga convenient mantenir prescripcions alimentàries de caràcter legitimari en favor de menors i persones amb diferents capacitats. Però caldrà també plantejar-se quin és el sentit actual de la col·lació (i la seua desitjable supressió), la limitació de la computació de les donacions (¿fins a quin dia hem de retrotraure les donacions efectuades pel causant?) o l'afavoriment de la flexibilitat en el pagament de la llegítima, que tan sovint és causa de noves baralles i judicis entres els hereus.

Quant a la **revisió del sistema testamentari**, la pràctica notarial constata la freqüència de casos en què un matrimoni o una parella desitja atorgar testament de l'un per l'altre, de manera vinculada i correspectiva, possibilitat exclosa per l'art. 669 CC, però conforme amb la tradició jurídica valenciana. De la mateixa manera, el Codi civil estatal prohibeix amb caràcter general els pactes o contractes successoris, i de vegades aquests pactes, també admesos en el dret històric valencià, poden ser especialment útils en les transmissions de les explotacions agràries o de les empreses familiars. Justament, la manca de respostes als problemes successoris derivats de les empreses familiars, tan característiques del nostre teixit econòmic, és una de les situacions que cal solucionar d'una manera més eficaç.

La **revisió del sistema successori intestat** ha de valorar si els criteris dels art. 912 i seg. CC respo-

nen a les necessitats de la nostra societat. Només cal replantejar-se tres qüestions: la possibilitat de reconèixer drets successoris a les parelles de fet (i també caldria preguntar-se si, a banda de drets en la successió intestada, ha de tenir, com el cònjuge, quota legitimària), es definisca com es definisca la parella de fet; la conveniència d'alterar l'ordre de successió intestada, donant preferència al cònjuge (o la parella de fet) sobre els ascendents, a diferència del que diu l'art. 944 CC; i la possibilitat d'exigir als col·laterals un grau de parentiu més proper que el quart grau de l'art. 954 CC, o si més no, condicionar-lo a la concurrència de requisits addicionals, com ara una situació constatada de necessitat, una minoria d'edat o una capacitat modificada judicialment, o una prèvia convivència amb el causant (de manera semblant al que preveu l'art. 16 LAU, per a certs casos).

Finalment, un altre gran àmbit successori de constatació de problemes pràctics i d'inadequació del dret vigent a les necessitats dels ciutadans és tot allò relacionat amb la partició de l'herència. Cal també una profunda **revisió dels mecanismes de partició hereditària**. Qualsevol advocat valencià pot confirmar que els litigis particionals es caracteritzen per la seua durada i pel seu cost, deixant de banda tots els conflictes personals que hi sorgeixen. La Comunitat Valenciana ha d'aprofitar la possibilitat de legislar en certs àmbits de fórmules alternatives de resolució de conflictes, com ara la

mediació, per a tractar d'oferir solucions diverses i més efectives que la simple interposició d'una demanda judicial el resultat de la qual sempre és ben incert i, en aquests casos, de manera generalitzada prou insatisfactori. El dret de successions ha de posar a disposició de les persones mecanismes de repartiment dels béns hereditaris que siguin ràpids i senzills, que eviten que l'actitud de bloqueig d'un hereu, o d'una certa part d'ells, pugui perjudicar la resta. És cert que, si no es recorre als mitjans alternatius de resolució de conflictes, qualsevol solució pot estar supeditada a les estructures i a les regles dels procediments judicials (aquests sí de competència fonamentalment estatal), però cal insistir en la cerca de solucions substantives que eviten el recurs al procediment judicial o que, si el recurs al procediment és inevitable, puguen afavorir la solució eficaç del conflicte, i no constituir-ne un factor d'agreujament.

Una conclusió provisional

El panorama institucional recorregut fins ací no té cap mena de pretensió d'exhaustivitat. Es tracta només d'un catàleg arbitrari de problemes, d'una mostra per a posar damunt de la taula alguns àmbits en els quals un dret civil valencià podria contribuir de manera clara a millorar la vida de les persones. No hi ha darrere d'aquest plantejament cap reivindicació historicista, de recuperació d'antigues insti-

tucions, sinó, més simplement, una identificació de problemes actuals i reals i de (ara sí) possibles solucions.

Però, simultàniament, hem de ser molt conscients que no és correcte parlar del dret civil valencià com si el seu contingut i la tècnica d'ordenació no pogueren ser objecte de discussió i de debat. El dret civil valencià haurà de ser allò que els valencians desitgen que siga. No existeix un contingut i una tècnica preestablits del nostre dret. El dret civil valencià que aproven les Corts sempre serà un dels possibles drets que haurem pogut configurar, i a tots ens correspon la feina de dissenyar-lo de manera que puga aconseguir complir raonablement les funcions que tot dret privat ha de proporcionar.

Epíleg: Deu claus per al dret civil valencià

María José Ferrer San-Segundo
Diputada autonòmica (PPCV)

1. Amb la Guerra de Successió en el segle XVIII, van perdre els seus furs els territoris que van donar suport a l'arxiduc Carles. Però tots els van recuperar excepte el Regne de València, a pesar que Felip V en va assegurar verbalment la devolució. Navarra també els va perdre per les guerres carlistes en el segle següent, però igualment li van ser restaurats. Així que, en el panorama actual, la Comunitat Valenciana presenta un cas insòlit a Espanya: és l'únic territori que va tindre dret propi (des del segle XIII) i ara, en la pràctica, no en té.

2. Quan s'elabora el Codi civil en el segle XIX, preveient-se un sistema d'apèndixs per als drets forals, no hi ha cap valencià en la Comissió de Codificació, a diferència d'altres territoris, com Galícia, als quals va afavorir el fet que dos dels ministres de Gràcia i Justícia durant el procés codificador foren d'allí (Eugenio Montero Ríos i Saturnino Álvarez Bugallal). I això que en el preàmbul de la compilació posterior, ja en el segle XX, encara es reconeixia que no existia a penes dret gallec escrit, només *foros y costumbres*.

3. La Constitució de 1978 va dissenyar un model basat en eixos antecedents, afectats per atzars circumstancials, com hem vist, però, realment, en redactar l'article 149.1.8a, no va pensar a resoldre la singularitat del cas valencià. Va intentar una via de «salvació» la STC 121/1993 sobre la Llei d'arrendaments històrics valencians, però el resultat, finalment, va constrènyer la competència cenyint-la al costum.

4. Vam pensar que l'anomalia quedava definitivament resolta per l'Estatut del 2006, que declara, clarament i sense condicions, la plena competència autonòmica normativa quant al dret civil propi. El text va ser aprovat per les Corts valencianes i per llei orgànica de les Corts generals, sense que es presentara cap recurs d'inconstitucionalitat contra aquesta previsió estatutària. La prova d'aquest convenciment s'evidencia en la derogació en el mateix Estatut de la Llei orgànica 5/1994, de 24 de març —la qual, davant dels dubtes competencials sorgits, havia expressat que «totes les competències atribuïdes» per l'Estatut de 1982 «queden incorporades plenament i s'assumixen amb caràcter estatutari per la Generalitat Valenciana»—, una revocació que es justificava en el fet que la capacitat legislativa civil, entre altres, ja era explícitament arrellegada pel nou Estatut.

5. En els articles precedents ja s'ha explicat prou el que ha vingut després, començat pel recurs del Govern d'Espanya contra la primera Llei dictada en

exercici d'aquesta competència (10/2007, 20 març, del règim econòmic matrimonial valencià), decisió en què va influir la confrontació política amb el Consell que havia impulsat l'Estatut, i a continuació amb les lleis posteriors. I això posa de manifest que és una greu i lesiva equivocació no deixar el nostre dret civil al marge de la dialèctica partidista.

6. Igualment és un error estratègic vincular el suport al dret civil valencià a marcs nacionalistes. Perquè generacions de valencians, de diferents orientacions polítiques, l'han reclamat durant centenars d'anys. Hem de defensar conjuntament aquesta causa, històrica i justa, sense prejuís ni tàctiques interessades. Perquè és difícil convèncer si el que transmetem és que ni tan sols ací estem convençuts. I la realitat és que, en aquest tema, no hi ha, almenys de moment, unitat per a defensar el que és propi.

7. A vegades sentim algunes objeccions recurrents, que no s'ajusten a la realitat i que és convenient aclarir. Així:

— En dret civil no hi ha unitat normativa perquè ja hi ha quinze milions d'habitants, un terç dels espanyols, amb alguna classe de règim propi diferent del comú, en territoris com Aragó, Navarra, Catalunya, Galícia, el País Basc o les Illes Balears, als quals, a més, se'ls ha permés legislar àmpliament i amb flexibilitat.

— Les matèries a les quals s'estén no afecten l'ordre constitucional ni les institucions de l'Estat, ni

tan sols el comerç entre espanyols. És dret privat de les persones.

— El seu reconeixement no perjudica altres comunitats autònomes. Tampoc té efecte reclam perquè, en això, com hem assenyalat, la Comunitat Valenciana és un cas únic a Espanya: les altres, o van tindre capacitat normativa i la continuen mantenint ara, o no n'han tingut mai. I, a més, no suposa una despesa econòmica per a les administracions.

8. És moment d'actuar des del pragmatisme actiu. Perquè no hi ha una única solució: l'important és que siga solució.

Això inclou la proposta de modificació d'una disposició addicional en la Constitució que, sense remoure estructures, podria habilitar la facultat de «recuperació» del dret civil, sense restringir-lo al que estava vigent quan es va promulgar.

Però mentre es consuma, amb la previsible prolongació en el temps per un escenari parlamentari complex com l'actual, no s'han de descartar altres camins, previs o complementaris, com ara sol·licitar l'atribució de competències via article 150 de la mateixa Constitució.

I en el cas d'obrir-se, en algun moment, la revisió del títol VIII, haurem de pensar si té sentit exigir una estricta connexió ancestral que, just en el cas valencià, s'ha vist afeblida pels esmentats atzars circumstancials, o bé és preferible optar per un sistema que delimita amb claredat quines matèries civils són competència de l'Estat, i que, en la resta

de matèries, habilite les comunitats autònomes que ho vulguen assumir per a decidir l'abast de la seua capacitat normativa.

9. El dret civil valencià té una legitimitat històrica inqüestionable. Però és important sobretot com a instrument de futur. Per a donar una resposta àgil, moderna, pròpia i pròxima als problemes actuals dels valencians.

10. Finalment, vull ressaltar que un dels problemes més grans amb què s'ha trobat el reconeixement del dret civil valencià és la falta de coneixement que se'n té: dels antecedents històrics i de la justificació jurídica. Per això, cal difondre treballs científics que aconseguisquen capgirar les teories que, potser per falta de profunditat, s'han reproduït amb un cert mimetisme i han influït en els pronunciaments del Tribunal Constitucional, encara que ja contrarestats per vots particulars solvents.

És per això que, fins i tot no compartint la totalitat de les afirmacions que s'expressen en aquest volum, considere necessari donar suport a la literatura jurídica que avale el reconeixement del dret civil valencià, i fer-ho participant amb aquest epíleg addicional. Perquè, com he manifestat en anteriors ocasions, per a aconseguir l'objectiu, és imprescindible, parafrasejant Picasso, que «la frustració ens trobe treballant». I convencent. Així que benvinguts siguen treballs com aquest.

Epíleg: Una història de traïció al nostre autogovern

Isaura Navarro i Casillas
Diputada autonòmica (Compromís)

El relat polític del nostre dret civil valencià és una història de traïció, perquè no existeix paraula que encaixe millor amb el fet que la reforma de l'Estatut valencià de l'any 2006, aprovat amb els exclusius vots del grup socialista i popular en les Corts Generals, arreplegue en varis dels seus preceptes expressament la competència en la matèria, per a després, els dos partits, des del govern, uns primer varen recórrer les lleis aprovades en considerar que no teníem tal competència (PSOE) i després uns altres (PP) mantingueren la impugnació d'aquestes lleis que exercitaven tal competència davant el Tribunal Constitucional.

L'exercici d'incoherència practicada pels dos partits és evident, ja que si no consideraven legítim que poguérem recuperar el nostre dret civil, en la tramitació parlamentària de la reforma estatutària haurien d'haver-ho esmenat i així no haurien generat una expectativa i creença jurídica que les Corts, el nostre parlament, podia disposar d'una competència que posteriorment impugnen davant el Tribunal Constitucional. El resultat hui és la seua vigència en

l'Estatut Valencià però a títol merament decoratiu, atés que les sentències del Tribunal Constitucional han anat una a un anul·lant el nostre dret, llei darrere de llei, a l'empara d'una argumentació que no puc compartir, tal és circumscriure la possibilitat d'accedir a aquesta competència no tant a haver-la tingut en el passat, com és el nostre cas, sinó en el moment quan es va aprovar la Constitució Espanyola. Jutgen vostés.

En els successius debats parlamentaris que hem tingut sobre la matèria, es repeteix un argument totalment precari, tal és el qüestionament de la qualitat i conveniència de les lleis aprovades (i hui anul·lades) que desenvolupen el dret civil valencià. Tal argumentació, en cas de ser admesa, ens podria haver portat en els anys de màxima corrupció del PP a pretendre l'anul·lació del nostre autogovern perquè qui ens governava només pretenia robar-nos. La major qualitat o conveniència dels textos legals serà sempre fruit de les majories parlamentàries del moment, sense que calga lligar ostentar una competència legislativa amb el contingut de la llei. L'exercici de l'autogovern i la seua defensa no pot estar vinculat al major o menor encert dels governants, perquè la qüestió a dilucidar és una altra.

En el present cas, la reivindicació és que la regulació de la branca del dret que més directament connecta amb les necessitats quotidianes dels ciutadans, determina la nostra filiació i les situacions familiars, regula els contractes que concertem, ens

protegeix com a consumidors i, finalment, assenyalen els que ens succeiran en les relacions jurídiques que perduraran després de la nostra mort, siga competència del parlament més vinculat a eixa ciutadania per a la qual es legisla, sense perjudici de la necessària harmonització en el marc de l'Estat espanyol i de la Unió Europea.

Un altre dels arguments era la reiterada negativa del Tribunal Constitucional a reconèixer la nostra capacitat legislativa en matèria de dret civil, sent majoritària la doctrina que advoca per la interpretació restrictiva, considerant llavors que el millor que podíem fer era rendir-nos. Algunes forces polítiques no hem contemplat mai eixa opció.

En l'actualitat hem aconseguit que quatre dels cinc grups de la càmera signen i voten favorablement una iniciativa parlamentària per a reformar la Constitució i donar així cabuda expressament al dret civil valencià. És la primera vegada que el parlament valencià trasllada a Madrid un text específic de proposta de reforma constitucional, que a més gaudeix de tant de consens. Ara, amb la proposta ja en camí cap a Madrid, la qüestió és si en aquelles Corts Generals que un dia van dir que sí al dret civil valencià en l'Estatut per a després recórrer-ho hui tornaran a dir que sí a una xicoteta modificació de la Constitució que només pretén esmenar aquesta injustícia en la qual ens trobem per a recuperar el nostre dret civil. Però aquesta vegada sense traïcions.

Annex: Conclusions de la comissió de codificació

Informe tècnic sobre les possibles opcions jurídiques per a garantir la competència de les Corts valencianes per a legislar i desenvolupar el dret civil propi en virtut de l'exercici de l'autogovern

Aprovat per la Comissió de Codificació Civil valenciana el 23 de febrer de 2017 i que conté les següents conclusions amb un vot particular signat per en Vicente Garrido Mayol.

3. Conclusions

Com a resultat dels treballs duts a terme per a l'elaboració d'aquest informe, i sense perjudi dels matisos i les consideracions complementàries que puguen derivar-se dels documents annexos, el Ple de la Comissió de Codificació Civil Valenciana coincideix a apuntar les CONCLUSIONS següents:

1. La Comissió manté i reafirma, des del màxim respecte institucional, la seua discrepància amb

les decisions adoptades pel Tribunal Constitucional en les sentències 82/2016, de 28 d'abril, 110/2016, de 9 de juny, i 192/2016, de 16 de novembre, així com amb l'argumentació jurídica emprada per a fonamentar tals decisions.

2. Les sentències esmentades constitueixen un fidel reflex de l'aplicació de paràmetres jurídics discordants, perquè mentre en els casos que afecten la Comunitat Valenciana s'ha realitzat una interpretació molt restrictiva de l'article 149.1.8a de la Constitució —i en particular del seu incís «allí on existisquen»—, en els supòsits en què s'han vist involucrades altres comunitats autònomes amb Dret Civil foral o especial propi, s'ha permès —sobretot mitjançant la figura de les matèries o institucions connexes— que puguen dotar-se d'una legislació que va molt més enllà d'allò que s'ha previst en les seues compilacions preconstitucionals.

3. La Comissió mostra la seua absoluta disconformitat amb el raonament segons el qual la mera existència de compilacions a l'entrada en vigor de la Constitució, sí que permet a determinades comunitats autònomes dotar-se d'un Dret Civil propi amb límits molt difusos però, en canvi, l'article 7 i la Disposició Transitòria Tercera de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana no poden ser emprats, en cap concepte, per a defensar la legítima interpretació que des de la Generalitat s'ha fet del títol competencial derivat

del seu article 49.1.2a, una interpretació que s'estima plenament conforme amb l'article 149.1.8a de la Constitució, després de la reforma estatutària operada per mitjà d'una norma mai recorreguda en aquest àmbit, la Llei Orgànica 1/2006, de 10 d'abril.

4. El conflicte existent entre l'Administració General de l'Estat i la Generalitat entorn de l'abast de la competència exclusiva d'aquesta en matèria de conservació, modificació i desenvolupament del Dret Civil Foral valencià, és de naturalesa política/constitucional i com a tal ha d'abordar-se a l'hora d'intentar resoldre'l.

5. Qualsevol possible resposta al problema existent, siga quina en siga la formulació, ha d'estar encaminada a generar una solució que atenga satisfactòriament la legítima reivindicació de la Comunitat Valenciana, i ha d'estar basada en un consens unànime, o molt pròxim a la unanimitat, de les forces polítiques amb representació parlamentària, tant en les Corts Valencianes com en les Corts Generals.

6. La solució més adequada per al litigi existent és la reforma de la Constitució, per bé que, entre els qui defenen aquesta possibilitat, uns membres de la Comissió es decanten per la modificació de l'article 149.1.8a de la norma suprema, i altres ho fan en favor de la reforma de la seua disposició addicional segona.

7. Sense perjuí d'allò que s'ha ressenyat en el

número anterior, pot utilitzar-se, amb caràcter alternatiu o simultani, la via de l'article 150.2 de la Constitució —i en menor grau la del 150.1—, relacionats respectivament amb els apartats 2 i 1 de l'article 60 de l'Estatut d'Autonomia, per a obtenir una eixida, en principi únicament transitòria, fins que s'aconsegueisca el consens necessari per a tramitar i culminar la reforma constitucional.

8. L'opció d'incloure normes de naturalesa civil en lleis i normes de desplegament reglamentari que s'aproven en l'exercici de competències assumides per la Generalitat en altres matèries, alienes en principi a aqueix àmbit, no és la més adequada per a garantir la competència de les Corts Valencianes per a legislar i desenvolupar el Dret Civil propi en virtut de l'exercici de l'autogovern.

9. L'elaboració de lleis i normes de desplegament reglamentari sobre matèries connexes amb la Llei 3/2013, de 26 de juliol, de la Generalitat, dels Contractes i altres Relacions Jurídiques Agràries, és una opció jurídica vàlida per a exercir la competència exclusiva derivada de l'article 49.1.2a de l'Estatut d'Autonomia, però no permet dotar el títol competencial de l'abast i la potencialitat que va voler donar-li el legislador en aprovar la Llei Orgànica 1/2006, de 10 d'abril.

10. La investigació sobre els costums d'origen foral que perviuen a la Comunitat Valenciana en els nostres dies no pot ser l'única opció jurídica

viàble per a garantir la competència de les Corts per a legislar en matèria de Dret Civil propi, atés que la tutela de la foralitat com a forma d'exercir la competència va ser únicament una alternativa adoptada per a seguir les indicacions derivades de la jurisprudència constitucional que va emanar de la Sentència 121/1992, de 28 de setembre, dictada en el cas de la llavors vigent però ja derogada Llei 6/1986, de 15 de desembre, d'arrendaments històrics valencians.

Després d'haver analitzat les opcions que queden exposades en aquest informe, el Ple de la Comissió de Codificació Civil Valenciana mostra, en tot cas, la seua total disposició que s'ha de seguir estudiant, si així s'estima necessari o oportú i sempre des d'una perspectiva estrictament jurídica, la viabilitat d'altres possibles respostes al conflicte existent, tant si constitueixen una variant de les ací explicitades com si es tracta de noves vies de solució.

València, 23 de febrer de 2017.

Vist i plau

Alfonso Puncel Chornet (secretari general)
Manuel Alcaraz Ramos (president)

fundació ▶ nexe

missió

La Fundació Nexe té com a missió contribuir a la millora i al progrés de la societat valenciana mitjançant la generació, la difusió i el debat d'idees.

fundadors

Els fundadors de la Fundació Nexe són l'Associació Cívica Valenciana Tirant lo Blanc i diverses persones a títol individual.

objectius

Tenim la voluntat d'estendre la consciència nacional valenciana a la majoria de la població del País Valencià per a assolir el màxim d'autogovern i de cohesió social possibles. Volem aprofundir en el funcionament democràtic de les nostres institucions, i volem potenciar els trets culturals, lingüístics, socials i econòmics propis del poble valencià.

valors

La Fundació Nexe vol promoure la cooperació entre els agents socials en clau valenciana, democràtica, oberta i plural, transformadora i moderna. Aquestes són els valors que ens defineixen.

temes

Tractem múltiples temes que s'estructuren al voltant de tres eixos, sempre pensats en un marc valencià i global:

- enfortiment de la democràcia i de la cohesió social
- economia i sostenibilitat
- identitat, cultura i patrimoni

activitats

Els objectius de la fundació es duen a terme per mitjà de diferents activitats: seminaris, jornades, presentacions de llibres, tertúlies, publicacions, convocatòries de beques i premis, etc. El principal mitjà de comunicació és la pàgina web fundacionexe.org. Mensualment enviem un butlletí digital en què s'informa de totes les novetats, al qual us podeu subscriure en la pàgina web.

Demos, fulls de recerca i de divulgació són documents de treball científics o tècnics que volen obrir debats i oferir propostes i respostes als reptes que té la societat valenciana.

Els principals **objectius específics** són:

- 1) participar en els principals debats actuals;
- 2) difondre investigacions pertinents per al valencianisme en els camps de la ciència política, la sociologia, el dret, l'economia, l'antropologia, la història, l'urbanisme o qualsevol altre;
- 3) difondre els treballs dels investigadors valencians.

Els principals **àmbits de producció** de la col·lecció seran:

- 1) la qualitat de vida dels valencians;
- 2) l'autogovern del País Valencià;
- 3) la col·laboració, social, econòmica i política amb la resta de territoris del nostre domini lingüístic;
- 4) la presència internacional del País Valencià i del valencianisme.

Demos està obert a tots els investigadors. Les propostes de treballs s'han d'enviar a la Fundació Nexa acompanyades d'un resum informatiu del contingut i d'un currículum de l'autor o dels autors. La Fundació es compromet a respondre sobre l'acceptació o el refús de les propostes en un termini màxim de dos mesos. En cas de ser acceptada la proposta, la Fundació Nexa trameatrà les normes de presentació d'originals i establirà un termini de lliurament.

Publicacions de la Fundació Nexe

www.fundacionexe.org/publicacions

Collecció Demos

1. **La política lingüística al País Valencià.** *Del conflicte a la gestió responsable*, de Susanna Pardines i Nathalie Torres.
2. **El finançament dels valencians.** *Una insuficiència històrica*, de Rafael Beneyto Cabanes.
3. **Valencians i democràcia.** *Del malestar a la proposta*, de Carlos Villodres Iglesias.
4. **Una nova planta per als valencians.** *Possibilitats i límits per a l'organització política i administrativa del País Valencià dins la Constitució de 1978*, d'Andrés Boix Palop.
5. **El darrer cicle immobiliari al País Valencià.** *O el progrés de la misèria*, de Josep Lluís Miralles i Garcia.
6. **La ciutat construïda.** *Del pla urbanístic al procés ciutadà*, de David Estal, Ramon Marrades i Chema Segovia. Pròleg de Josep Sorribes.
7. **Un país nou.** *Valencianisme, prosperitat i democràcia*. Vicent Flor (ed.).
8. **El valencianisme enfront d'Espanya.** *Una anàlisi estratègica*, d'Amadeu Mezquida.
9. **El tio Canya ha mort.** *Notes sobre la mecànica sociolingüística del valencià*, de Francesc J. Hernández.
10. **Poder i llengua.** *Les llengües de l'ensenyament al País Valencià*, de Vicenta Tasa i Anselm Bodoque.
11. **Un model productiu des del territori.** *Cap a la clusterització de l'economia valenciana*, de Xavier Molina Morales.

Collecció Àgora

1. **Valors per a un republicanisme cívic valencià.** *Idees per a l'acció del valencianisme*, de Joan Alfred Martínez.
2. **L'endeutament dels ajuntaments valencians i les retallades a l'autonomia local (2010-2013)**, de Rafael Beneyto.

Amb l'editorial Afers

1. **Nació i identitats.** *Pensar el País Valencià*, Vicent Flor (editor).
2. **Una nova via per a l'empresa valenciana**, Elies Seguí (editor).

¿Tenen dret les institucions valencianes a legislar en l'àmbit civil? Des de la seua fundació, l'autogovern valencià va dictar les normes de la vida quotidiana dels seus ciutadans (matrimoni, contractacions, herències, successions) fins que aquesta facultat li va ser arrabassada pel Decret de Nova Planta de 1707 i va ser sotmesa a la jurisdicció castellana. El valencià és l'únic territori amb dret civil propi en què aquest dret no va ser recuperat després de l'onada centralitzadora i uniformista de l'Estat espanyol. Però, lluny de ser un debat arcaïtzant i caduc, és d'una actualitat i una modernitat ben pregonas. D'una banda, permet legislar tenint en compte les necessitats socials pròximes i específiques, i, de l'altra, és l'exigència d'un poble que vol regir el seu destí, i que la tossuda i arbitrària voluntat de l'actual Tribunal Constitucional ens ha negat.

Joan Tamarit Palàcios. Degà del col·legi d'advocats de Sueca entre el 2007 i el 2016. Actualment és el secretari general del Consell Jurídic Consultiu.

Javier Palao Gil. Professor titular d'Història del Dret. Director de la càtedra de Dret Civil. Degà de la Facultat de Dret de la Universitat de València.

Rafael Verdera Server. Catedràtic de Dret Civil. Director del Departament de Dret Civil de la Universitat de València.

#demos12

fundació ▶ nexa

Idees per a la societat valenciana del futur